

KRZYSZTOF R. PROKOP
Kraków

Sakry ordynariuszy i sufraganów poznańskich w XVIII stuleciu

Episcopal Consecrations of Poznań Ordinaries and Suffragans in the 18th Century

Tematyka święceń biskupich pasterzy Kościoła poznańskiego, zwłaszcza w odniesieniu do wieków XIX i XX, stanowiła już niegdyś przedmiot jednej z publikacji piszącego te słowa¹. Obecnie zamierzamy cofnąć się w naszej analizie jeszcze o stulecie i omówić problematykę święceń biskupich ordynariuszy i sufraganów poznańskich w XVIII wieku.

Pomiędzy rokiem 1701 a 1800 na stolicy biskupiej w Poznaniu zasiadało w sumie dziesięciu hierarchów, których w posłudze pasterskiej wspomagało w tym okresie łącznie trzynastu biskupów pomocniczych. Dla obu tych grup jedna postać jest wszakże wspólna, jako że Piotr Tarło był wprawdzie – w latach 1713-1720 – sufraganem, a następnie – w latach 1720-1722 – ordynariuszem poznańskim. Chodzi zatem o grono 22 hierarchów, spośród których Mikołaj Stanisław Święcicki i Hieronim Wierzbowski znaleźli się w gronie episkopatu jeszcze pod koniec XVII stulecia, gdy z kolei Ludwikowi Józefowi Mathy, Franciszkowi Ksaweremu Rydzyńskiemu, Ignacemu Raczyńskiemu i Janowi Chrzycielowi Albertrandiemu przyszło działać również w początkach XIX wieku.

O nikłym jak dotąd zainteresowaniu problematyką sakr biskupich na gruncie polskim autor obecnego opracowania wspominał już niejednokrotnie, przy okazji innych publikacji z tego zakresu². Jedną z konse-

¹ K.R. Prokop, *Sakry biskupów Kościoła poznańskiego w XIX i XX stuleciu*, „Forum Naukowe. Prace Historyczno-Politologiczne”, R. VII z. 2(15)/2002, s. 241-254.

² Zob.: K.R. Prokop, *Konsekracja biskupa Macieja Mariana Kurskiego. Przyczynek do biografii poznańskiego sufragana*, „Kronika Miasta Poznania” 64 (1996) z. 3, s. 236-242; t e n ż e, *Konsekracje biskupie w katedrze na Wawelu w okresie niewoli narodowej (1795-1918)*, „Studia Waweliana” 6-7 (1997-1998), s. 191-197; t e n ż e, *Linia sukcesji apostolskiej bi-*

kwencji takiego stanu rzeczy jest brak możliwości odniesienia się w większości przypadków do tzw. literatury przedmiotu, w związku z czym niemal każdorazowo zachodzi konieczność sięgania bezpośrednio do źródeł, które wprawdzie trzeba „wytropić” w ramach kwerend archiwalnych, jako że dotyczące sakr biskupich świadectwa źródłowe są bardzo rozproszone. W tej sytuacji kolejne artykuły z owej problematyki, ogłaszane drukiem przez piszącego te słowa, stanowią odzwierciedlenie aktualnego etapu rozpoznania zagadnienia, nie zaś wynik zakończonej kwerendy, będący jakąś formą ostatecznego podsumowania danego obszaru badań. Przeciwnie, w niektórych przypadkach autor ma wręcz przeświadczenie, że istnieje duże prawdopodobieństwo natrafienia na brakujące informacje w trakcie dalszych poszukiwań w archiwaliach, mimo to jednak nie wstrzymuje się z opublikowaniem poczynionych dotychczas ustaleń, a to w przekonaniu, że gdy inni historycy Kościoła zdecydują się jednak podjąć badania w tym zakresie, będą już dzięki temu dysponować jakimś „punktem odniesienia”, którego jak dotąd w zasadzie brak.

* * *

Monografista dziejów diecezji poznańskiej, ks. Józef Nowacki, w drugim tomie swego kompendium jej historii pomieścił m.in. zwięzłe życiorysy wszystkich miejscowych ordynariuszy i biskupów pomocniczych (od średniowiecza, aż po czasy sobie współczesne)³. Spośród owych 22 hierarchów z XVIII stulecia, jedynie w przypadku siedmiu wspomina on o ich sakrach biskupich. Mianowicie, gdy chodzi o ordynariuszy, przy Krzysztofie Antonim Szembeku i Teodorze Czartoryskim podaje datę tego faktu, natomiast w przypadku Ignacego Raczyńskiego, obok daty, wzmiankuje jeszcze o miejscu, gdzie konsekracja się odbyła⁴. W odniesieniu do sufraganów rzecz przedstawia się nieco korzystniej, jako że w notach biograficznych Adama Stanisława Grabowskiego, Józefa Pawłowskiego, Lu-

skupa kamienieckiego Jana Olszańskiego, [w:] *Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Biskupowi Janowi Olszańskiemu, ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim*, pod red. J. Wołczańskiego, Kraków-Kamieniec Podolski 2001, s. 189-197; t e n ż e, *Linie sukcesji apostolskiej biskupów Pomorza Zachodniego w okresie po drugiej wojnie światowej (1945-2000)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 16/45/ (2001) z. 3, s. 139-148; t e n ż e, *Dwudziestowieczne konsekracje biskupie w katedrze wawelskiej*, „Studia Waweliana” 9-10 (2000-2001) [druk: 2002], s. 229-235; t e n ż e, *Dziewięćdziesięciolecie konsekracji biskupiej kardynała Adama Stefana Sapiehy*, „Alma Mater” R. 2002 nr 37, s. 31-32; t e n ż e, *Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1821(1811)-1945*, „Przegląd Zachodniopomorski” 19/48/ (2004) z. 4 (w druku). Także artykuł wskazany w poprzednim przypisie.

³ J. N o w a c k i, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2 – *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964, s. 40-128, 175-194.

⁴ Jw., t. 2, s. 110, 112, 114.

dwika Józefa Mathy i Franciszka Ksawerego Rydzyńskiego znajdziemy informację nie tylko na temat daty i miejsca przyjęcia przez nich święceń biskupich, ale również i o osobie głównego konsekrateura⁵. W większości są to dane zaczerpnięte wprost ze źródeł, jakkolwiek nie zawsze (tak w przypadku K.A. Szembeka). W biogramach pozostałych piętnastu XVIII-wiecznych poznańskich biskupów, tak ordynariuszy (M.S. Święcicki, M.B. Tarło, P. Tarło, J.J. Tarło, S.J. Hozjusz, A.S. Młodziejowski, A.O. Okęcki), jak i sufraganów (H. Wierzbowski, wspomniany P. Tarło, B. Gozdzki, K. Poniński, B. Wilksycki, F. Kaznowski, J.T. Kierski, W. Walknowski, podczas gdy J.Ch. Albertrandi biogramu w rzeczonym opracowaniu w ogóle nie posiada), na jakiegokolwiek wzmianki odnośnie do ich sakr nie natrafiamy⁶. Wydaje się wszakże, że J. Nowacki nie przykładał większej wagi do zagadnienia konsekracji biskupich, jako że do niej jednej spośród wymienionych wyżej postaci mógł znaleźć szczegółowsze informacje na ów temat w źródłach, które wykorzystał przy pisaniu swej monografii. Trudno jednak mieć do niego o to pretensję, tworząc bowiem tak pokażne rozmiarami dzieło, którego ramy zarówno chronologiczne, jak i tematyczne, mogą wzbudzać respekt, musiał kierować się jakimś kryterium selekcji dostępnego materiału faktograficznego, stąd owe pojedyncze wzmianki o sakrach mają charakter incydentalny, wykraczając poza przyjęty kwestionariusz badawczy⁷. Nie inaczej zresztą postąpił ks. Bolesław Kumor w późniejszej o kilka dziesięcioleci monografii historycznej diecezji krakowskiej w dobie przedrozbiorowej, gdzie w analogicznym katalogu miejscowych ordynariuszy i sufraganów o ich sakrach wzmiankował również tylko od przypadku do przypadku (i to jedynie wówczas, jeśli na tego rodzaju informacje natrafił w literaturze przedmiotu)⁸. Tak się złożyło, że w XVIII stuleciu żaden z pasterzy Kościoła krakowskiego nie był uprzednio biskupem Poznania (ani też na odwrót)⁹, dane widniejące w dziele B. Kumora nie są nam zatem pomocne do przedstawienia tytułowej problematyki. Co nieco wnoszą natomiast XIX-wieczne wydawnictwa ks. Jana Korytkowskiego, który zaprezentował życiorysy zarówno

⁵ Jw., t. 2, s. 189 (nr 31), 190 (nr 33 i 35), 191 (nr 36).

⁶ Jw., t. 2, s. 109-114, 188-190 (nr 25-30, 32, 34).

⁷ Por.: *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi* [dalej cyt.: HC], t. 5 (1667-1730), cur. R. Ritzler & P. Sefrin, Patavii 1952; t. 6 (1730-1799), cur. R. Ritzler & P. Sefrin, Patavii 1958, gdzie w odniesieniu do owych 22 hierarchów poznańskich z XVIII stulecia o sakrach mowa jest tylko w przypadku pięciu (J.T. Kierski, W. Walknowski, A.S. Młodziejowski, L.J. Mathy i F.K. Rydzyński – każdorazowo wskazano datę, miejscowość i głównego konsekrateura).

⁸ B.S. K u m o r, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 1, Kraków 1998, s. 495-534; t. 2, Kraków 1999, s. 90-113.

⁹ W poprzednich stuleciach tego rodzaju translacje się zdarzały: Piotr Wysz, Wojciech Jastrzębiec, Piotr Tomicki, Jan Latański.

arcybiskupów, jak i prałatów oraz kanoników gnieźnieńskich¹⁰. Przede wszystkim jednak – o czym była już wcześniej mowa – zamierzamy oprzeć się na źródłach archiwalnych, obok których należało też spożytkować XVIII-wieczną prasę polską (począwszy od lat 30-tych tegoż stulecia), pod tym kątem mało jak dotąd wyzyskaną, której relacje i doniesienia postrzegać należy również w kategorii świadectw źródłowych.

* * *

W stulecie XVIII, ostatnie w dziejach przedrozbiorowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, diecezja poznańska wkroczyła z nowym, niedawno ustanowionym pasterzem, jako że po śmierci na przedwiośniu roku 1698 Stanisława Jana Witwickiego (zmarł 4 III tr.) stolica biskupia w Poznaniu przypadła dotychczasowemu ordynariuszowi kijowskiemu Mikołajowi Stanisławowi Święcickiemu, który zgodę ze strony papieża Innocentego XII na ową translację uzyskał 18 V 1699. Z ingresem zwlekał on zresztą aż trzy lata, uroczystość ta odbyła się bowiem dopiero 24 VII 1702. Nowy rządca Kościoła poznańskiego sakry biskupiej przyjmować nie potrzebował, został bowiem konsekrowany już uprzednio – jako ordynariusz kijowski. Odnośnie też do jego sakry dysponujemy lapidarną wprawdzie, niemniej precyzyjną informacją, którą zawdzięczamy zasłużonemu na polu historiografii biskupowi Andrzejowi Chryzostomowi Załuskiemu. Był on bezpośrednim poprzednikiem Mikołaja Stanisława Święcickiego w rządach pasterskich diecezją kijowską, z tego też względu przypadła mu rola współkonsekratora swego następcy (on sam uzyskał uprzednio translację na biskupstwo płockie, a już w r. 1699 przenieść się miał na Warmię). W drugim tomie wydanych drukiem w latach 1709-1711 w Braniewie jego pism historyczno-rodzinych – *Epistolae historico-familiares*, w którym ukazane zostały fakty z dziejów Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1696-1700 (całość natomiast obejmuje okres od r. 1663 do 1710/1711), przy przedstawieniu wydarzeń, jakie miały miejsce 14 IV 1697 w Warszawie (był to okres burzliwego bezkrólestwa po śmierci Jana III Sobieskiego), niejako w charakterze ubocznej uwagi, wtrącenia do zasadniczego toku wywodu, zanotował on: *Hodie consecratus fuit in Episcopum Kiioviensem Nicolaus Święcicki a Cardinale Primate, ego quoque cum Episcopo Posnaniensi assistebam*¹¹. Głównym konsekratorem Święcickiego był zatem kardynał Michał Stefan Radziejowski, arcybiskup gnieźnień-

¹⁰ J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821 czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z biskupstwem poznańskim*, t. 1-5, Poznań 1887-1892; t e n ż e, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 1-4, Gniezno 1882-1883.

¹¹ *Andreae Chrysostomi in Załuskie Załuski [...] epistolarum historico-familiarium tomus secundus [1696-1700]*, Brunsbergae 1711, s. 315.

ski i prymas Królestwa Polskiego, a w tym czasie także interreks, natomiast współkonsekratorami biskupi: poznański Stanisław Jan Witwicki, *ordinarius loci*, oraz płocki Andrzej Chryzostom Załuski. Fakt ten, jak wyżej wspomniano, miał miejsce 14 IV 1697 w Warszawie, brak wszakże pewności, czy owa ceremonia odbyła się – zwyczajowo – w tamtejszej kolegiacie św. Jana Chrzciciela (co najprawdopodobniejsze), czy też może była to jedna z pierwszych sakr biskupich dopełnionych w poświęconym zaledwie pół roku wcześniej (14 X 1696), okazałym kościele Świętego Krzyża misjonarzy-lazarystów (w ciągu XVIII stulecia wielokrotnie konsekrowano tam nowych członków episkopatu), którego prymas Radziejowski był współfundatorem¹².

Odnosna zapiska A.Ch. Załuskiego była zapewne znana XVIII-wiecznemu biografście polskich biskupów F. Rzepnickiemu, który w swych *Vitae praesulum Poloniae...* (1762), w odniesieniu do Mikołaja Stanisława Święcickiego, zanotował: *Promovente Joanne III., Roma probante, a Cardinale Radziejowski in episcopum Kioviensem consecratus*¹³. Ponad wszelką natomiast wątpliwość uważnym czytelnikiem spuścizny historyograficznej biskupa Załuskiego był współczesny poprzednio wspomnianemu autorowi Ch.G. Friese (Friesius), czego dowód znajdujemy w jego dziele *De episcopatu Kioviensi...* (1763). Nie tylko, że wprost powołuje się on na rzeczony *Epistolae historico-familiares*, które starannie wyzyskał, kreśląc rozdział o Andrzeju Chryzostomie Załuskim, ale również podaje precyzyjną informację o sakrze Święcickiego – włącznie ze wskazaniem na osoby współkonsekratorów¹⁴. Późniejsi autorzy, w tej liczbie i J. Nowacki¹⁵, o święceniach biskupich M.S. Święcickiego w ogóle nie wspominają.

Współczesny badacz dysponuje wszakże jednym jeszcze źródłem, w sposób bezpośredni mówiącym o konsekracji tegoż hierarchy, a miano-

¹² Zob.: jw., s. 160: *Decima quarta* [Octobris 1696] *consecrabat ecclesiam S. Crucis Cardinalis Primas, cui solennitate adfuit quoque Regina, sed illi nec Nuntius assistebat, nec Legatus Galliae*. Por. nadto: *Encyklopedia Warszawy*, Warszawa 1994², s. 374-375, 720; *Księga Pamiątkowa. Kościół Świętego Krzyża w Warszawie w trzechsetną rocznicę konsekracji 1696-1996*, pod red. T. Chachulskiego, Warszawa 1996, s. 167.

¹³ F. R z e p n i c k i, *Vitae praesulum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae res precipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. Origo ecclesiarum cathedralium quattuor libris comprehensae [...]*, t. 2, Posnaniae 1762, s. 160 (nr LXIX). O pozostałych biskupach poznańskich z XVIII w. – tamże, t. 2, s. 160-166.

¹⁴ C. G. F r i e s e, *De episcopatu Kioviensi, cuius sedes olim fuit Kioviae, nunc vero Zytmiriae in Ukraina, eiusque praesulibus brevis commentatio [...]*, Varsaviae 1763, s. 93: 14. Aprilis anni 1797 [winno być 1697] *a fautore suo Radzieiovio, Regni Primate, Vitvicio Posnaniensi et Zaluscio Plocensi episcopis assistentibus, fuit consecratus*. O samym autorze zob. np.: J. K o z ł o w s k i, *Szkice o dziejach Biblioteki Załuskich*, Wrocław 1986, wg indeksu (zwl. s. 168-169)

¹⁵ J. N o w a c k i, *Dzieje...*, t. 2, s. 109. Zob. również: HC, t. 5, s. 232, 322; K. R. P r o k o p, *Biskupi kijowscy obrządku łacińskiego XIV-XVIII w. Szkice biograficzne*, Biały Dunajec – Ostróg 2003, s. 100-105, 154.

wicie zeznaniami świadków w procesie informacyjnym z roku 1698, poprzedzającym translację dotychczasowego pasterza diecezji kijowskiej do Poznania. Nie znajdziemy tam wprawdzie precyzyjnych informacji o dacie i miejscu owego wydarzenia, mimo to jednak wnoszą one pewne uszczegółowienia. I tak zeznający w rzeczonym procesie biskup inflancki Mikołaj Popławski (przyszły metropolita lwowski) wspominał o własnym uczestnictwie w tamtej ceremonii, którą też odniósł do roku 1697 (był on zatem jednym z kilku hierarchów obecnych na sakrze Święcickiego)¹⁵. Podobnie dwaj inni świadkowie, jezuita Adam Krasnodębski i dominikanin Ambroży Skopowski, okazali się być niegdyś uczestnikami konsekracji dotychczasowego ordynariusza kijowskiego, przy czym ów drugi nadmienił, że uroczystość tamta miała miejsce w r. 1697 *post-Pascha*¹⁶. Najciekawszą informację przynosi wszakże zeznanie ówczesnego kanonika gnieźnieńskiego i poznańskiego, zarazem kantora i oficjała warszawskiego Stefana Wierzbowskiego, późniejszego sufragana warmińskiego. Odnośnie do święceń biskupich Mikołaja Stanisława Święcickiego stwierdził on co następuje: *Scio bene, quod fuerit consecratus, quia vidi illum descriptum in Breviario Illustrissimi pie defuncti Episcopi Posnaniensis inter Consecratos sub ipsius assistentia, sed non fui praesens actui*¹⁷. Dowiadujemy się zatem o nie znanym nam dziś źródle, zawierającym zapiski o wszystkich sakrach, w których ordynariusz poznański Stanisław Jan Witwicki wziął udział jako współkonsekrator (tym bardziej więc, jako główny konsekrator). Czy owo „Breviarium” spłonęło wraz z innymi archiwaliami biskupów Poznania w r. 1944 w Warszawie (gdzie Witwicki zwykł rezydować i tamże zmarł), trudno w tym momencie w sposób wiążący odpowiedzieć. Tak czy inaczej nie ulega wątpliwości, że Mikołaj Stanisław Święcicki objął w roku 1699 rządy biskupie w Poznaniu po hierarsze, który sam zaledwie dwa lata wcześniej był jego współkonsekratorem.

Ów pierwszy z grona XVIII-wiecznych pasterzy diecezji poznańskiej zmarł 27 XI 1707 we Wiedniu¹⁹ – w czasie, gdy Rzeczpospolita Obojga Narodów ogarnięta była wirem wielkiej wojny północnej. Z tego względu stolica biskupia w Poznaniu pozostać miała nieobsadzona przez dwa i pół roku – do momentu, kiedy przywrócony na tron polski król August II udzielił dnia 5 II 1710 nominacji na to biskupstwo dotychczasowemu wi-

¹⁶ Archivio Segreto Vaticano [dalej cyt.: ASV], Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 93, k. 417r: *Fuit consecratus anno transacto, quod scio, quia interfui consecrationi ipsius*.

¹⁷ Jw., k. 417v i 421v (A. Krasnodębski: *Interfui consecrationi, sed non sum memor temporis praecisi*; A. Skopowski: *Anno transacto, post Pascha, suscepit consecrationem; causa scientiae, quia ego interfui consecrationi*).

¹⁸ Jw. k. 418r.

¹⁹ Zob.: HC, t. 5, s. 322; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 109.

zytatorowi (od r. 1685) polskiej prowincji Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo i zarazem proboszczowi powierzonej im parafii Świętego Krzyża w Warszawie, Michałowi Bartłomiejowi Tarle. Miał on być pierwszym z trzech przedstawicieli możnego rodu Tarłów (herbu Topór), którzy kierowali diecezją poznańską na przestrzeni lat 1710-1732 (z przerwą 1716-1720). Prowizję ze strony papieża Klemensa XI królewski kandydat, wybrany kanonicznie przez miejscową kapitułę katedralną, uzyskał 7 V 1710 i w trzy miesiące później, 11 VIII tr., objął w niej rządy za pośrednictwem delegowanego po temu kantora poznańskiego Bernarda Gozdzkiego, swego bliskiego krewnego. Już też 24 VIII tr. odbył ingres do katedry świętych Apostołów Piotra i Pawła, a w tydzień później przyjął sakrę. Odbyła się ona 31 VIII 1710 w kościele jezuickim pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Lublinie (obecna archikatedra), zaś w charakterze głównego konsekratora wystąpił ówczesny ordynariusz łucki Aleksander Benedykt Wyhowski, który sam święcenia biskupie otrzymał 18 XI 1703 w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie z rąk nie kogo innego, lecz Mikołaja Stanisława Święcickiego (asystowali mu wówczas sufragani: gnieźnieński Stefan Antoni Mdzewski i przemyski Paweł Konstanty Dubrawski), bezpośredniego poprzednika M.B. Tarły na stolicy w Poznaniu. Źródło, któremu zawdzięczamy informację o sakrze nowego rządcy diecezji poznańskiej, nie wspomina niestety o osobach współkonsekratorów, stąd ich imiona pozostają dla nas nieznane²⁰. W niespełna rok później, dnia 19 VII 1711, Michał Bartłomiej Tarło sam wystąpił w roli współkonsekratora, mianowicie podczas sakry sufragana plockiego Pawła Antoniego Załuskiego, tytulariusza Arba, która odbyła się w kościele kamedulów na Bielanych pod Warszawą. Głównym szafarzem święceń biskupich był wtenczas ordynariusz plocki Ludwik Bartłomiej Załuski, natomiast drugim ze współkonsekratorów – sufragan chełmiński Seweryn Szczuka, tytulariusz joppeński²¹.

Pasterzowanie M.B. Tarły w diecezji poznańskiej dobiegło kresu po zaledwie pięciu latach – 20 IX 1715, kiedy to w Łowiczu dosięgła go śmierć²². Jeszcze w roku 1712 wystarał się on o nowego sufragana dla swego Kościoła partykularnego, którym został (w miejsce zmarłego 29 V

²⁰ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 1, k. 401r-402v (*Posnaniensis 1710*). Por. nadto: J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 109-110; K.R. Prokop, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec – Ostróg 2001, s. 128-131 (zwł. s. 129); t e n ż e, *Biskupi polscy ze Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo*, [w druku].

²¹ Archiwum Diecezjalne w Płocku [dalej cyt.: ADPł], Acta Episcopalia, vol. 49 (73), k. 130r-132r. Brak wzmianki o tej sakrze w księdze czynności pontyfikalnych wspomnianego sufragana chełmińskiego Seweryna Szczuki. – Archiwum Diecezjalne w Pelplinie, Acta Capituli Culmensis, sygn. A 41.

²² Por.: Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu [dalej cyt.: AAPzn], sygn. CP 61, k. 73r-v. Zob. także: HC, t. 5, s. 322; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 110.

1712 Hieronima Wierzbowskiego) jego krewny Piotr Tarło. Osobiście też udzielił mu sakry dnia 26 V 1713 w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie, przy czym w charakterze współkonsekratorów wystąpili wówczas biskupi: wrocławski Felicjan Konstanty Szaniawski i przemyski Jan Kazimierz Alten-Bokum²³. Obecnie też, po śmierci Michała Bartłomieja Tarły, właśnie Piotr Tarło został administratorem wakującej diecezji poznańskiej i być może już wtenczas spodziewano się powierzenia mu tutaj rządów pasterskich, do czego wszakże w tym jeszcze momencie nie doszło. Król August II na nowego rządcę Kościoła poznańskiego desygnował Krzysztofa Antoniego Szembeka, dotychczasowego biskupa inflanckiego, którego następcą w diecezji wendeńskiej (inflanckiej) miał zostać nie kto inny, lecz właśnie Piotr Tarło. Polski monarcha stosownej nominacji udzielił w roku 1716, po czym jednak sprawy utknęły na długo w martwym punkcie i w efekcie zgoda Stolicy Apostolskiej na ową translację nigdy ostatecznie nie została wyrażona. Tarło pozostał zatem w diecezji poznańskiej przy dotychczasowych godnościach, pełniąc tu nadal posługę sufragana, a zarazem obowiązki wikariusza generalnego i oficjała. Taki stan rzeczy utrzymał się do jesieni roku 1719, kiedy to Szembek otrzymał królewską nominację na stolicę biskupią we Wrocławku, natomiast biskupstwo poznańskie August II powierzył ostatecznie Piotrowi Tarle, na co papież Klemens XI wyraził zgodę dopiero 16 XII 1720²⁴.

Przedstawiając tu pokrótce zagadnienie następstwa na stolicy biskupiej w Poznaniu po śmierci Michała Bartłomieja Tarły, pominęliśmy należącą do tematu obecnego opracowania kwestię sakry Krzysztof Antoniego Szembeka. Choć to późniejszy prymas i o jego osobie pisano już niejednokrotnie, problem okoliczności przyjęcia przezeń święceń biskupich pozostaje jak dotąd właściwie nierozpoznany. W literaturze przedmiotu natrafić można jedynie na „suchą” informację, iż jego konsekracja odbyła się dnia 15 IX 1711 – nie wiadomo wszakże gdzie, tudzież kto udzielał mu sakry²⁵. Rozpoznane źródła pozwalają wszakże wiedzę w tej materii

²³ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 2, k. 49r-v (*Claudiopolitanus, suffraganeus Posnamiensis 1714*). Zob. także: J. Nowacki, *Dzieje...*, s. 110-111, 188 (nr 26).

²⁴ Zob. m.in.: J. Korytkowski, *Prataci...*, t. 4, s. 88; HC, t. 5, s. 322, 408; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, [w:] *Sacrum Poloniae Millennium. Rozprawy – Szkice – Materiały historyczne*, t. 1, Rzym 1954, s. 569; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 110-111, 188 (nr 26).

²⁵ M.in.: J. Korytkowski, *Arcybiskupi...*, t. 4, s. 548; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 110; *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, Olsztyn 1996, s. 244-245; K.R. Prokop, *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 248-251 (gdzie podana dalsza literatura przedmiotu). J. Korytkowski wskazuje na pracę A. Eichhorna o prałatach kapituły katedralnej we Fromborku, jako na źródło przytoczonej informacji, tam wszakże jakiegokolwiek wzmianki odnośnie do święceń biskupich K.A. Szembeka nie znajdujemy. – A. Eichhorn, *Die Prälaten des ermländischen Domcapitels*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertums-kunde Ermlands” 3 (1864-1866), s. 336-337 (nr 30).

cokolwiek uściślić. Otóż w zachowanych w Archiwum Watykańskim aktach procesu informacyjnego, poprzedzającego translację K.A. Szembeka właśnie z biskupstwa inflanckiego na poznańskie, w zeznaniu jednego ze świadków wyczytujemy: *Audivi eum ante quattuor vel quinque annos consecratum fuisse Lovicii ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Primate Regni*, które to oświadczenie znajduje potwierdzenie także w zeznaniu kolejnego świadka²⁶. Pomyłka w podanej liczbie lat, jakie upłynąć miały od faktu, o którym mowa, jest jak najbardziej zrozumiała i – rzecz można – dopuszczalna. Jak to bowiem trafnie ujął jeden ze współczesnych hierarchów polskich, *wspomnienia mają to do siebie, że z biegiem lat – jeśli nie zostały spisane na bieżąco – tracą wyraziste kontury i pozostają w pamięci jako wrażenia bez dat i dokładnych odniesień*²⁷. Tak też i tu, zeznający zachowali w pamięci, iż sakra Krzysztofa Antoniego Szembeka odbyła się w Łowiczu, a dopełnił jej prymas Królestwa Polskiego, wszakże dystans czasu, jaki upłynął od tamtego wydarzenia, stał się już wówczas trudny do sprecyzowania. Począwszy od roku 1706 (aż po rok 1721) na stolicy arcybiskupiej w Gnieźnie zasiadał zresztą ten sam hierarcha, co z jednej strony dodaje wiarygodności powyższemu świadectwu, a z drugiej dodatkowo tłumaczy, dlaczego trudno było o podanie *ad hoc* precyzyjniejszej daty (gdyby konsekratorem był któryś z poprzednich prymasów, data jego śmierci już stanowiłaby pewniejszy punkt odniesienia – *terminus ad quem*). Ów długoletni arcybiskup gnieźnieński to Stanisław Szembek, bliski krewny przyjmującego sakrę nowego biskupa inflanckiego, fakt zatem, iż on właśnie był w tym przypadku głównym szafarzem święceń, staje się w zupełności zrozumiałą. Być może stosowne świadectwo konsekracji (*testimonium consecrationis*) wciągnięte zostało do *Acta Archiepiscopalia* prymasa S. Szembeka, które jednak się nie zachowały, jako że niemal wszystkie woluminy tychże ksiąg czynności gnieźnieńskich metropolitów z doby staropolskiej uległy zniszczeniu w czasie II wojny światowej. Dla okresu sprzed roku 1785 zachowały się tylko cztery tomy gnieźnieńskich *Acta Archiepiscopalia*: trzy z wieku XV (1440-1448: arcybiskup Wincenty Kot z Dębna; 1465-1472: arcybiskup Jan z Gruszczyca; 1482-1493: arcybiskup Zbigniew z Oleśnicy młodszy)²⁸ i jedna z wieku XVIII – właśnie Krzysztofa Antoniego Szembeka (z lat 1739-1740)²⁹, zaś ich kontynuację dla okresu 1785-1818 stanowi dziesięć wolu-

²⁶ ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 105, k. 556r i 560r (całość: k. 552r-563v). Por. akta procesu informacyjnego, związanego z translacją K.A. Szembeka z Włocławka do Gniezna: tamże, vol. 125, k. 264r-277v.

²⁷ *Z radością głoszę Ewangelię. 85 lat życia Księdza Biskupa Albina Małysiaka. Księga Pamiątkowa*, pod red. K.R. Prokopa, Kraków 2003, s. 37 (abp Stanisław Szymecki).

²⁸ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie [dalej cyt.: AAGn], sygn. ACap, A1-3.

²⁹ AAGn, sygn. ACap, A4.

minów *Acta Postcurialia* prymasów Michała Jerzego Poniatowskiego, Ignacego Krasickiego i Ignacego Raczyńskiego³⁰. A zatem, podsumowując powyższy passus, sakra K.A. Szembeka miała miejsce 15 IX 1711 w Łowiczu (wedle wszelkiego prawdopodobieństwa w tamtejszej kolegiacie prymasowskiej), zaś głównym szafarzem święceń biskupich był metropolita gnieźnieński Stanisław Szembek. O tym, którzy z ówczesnych członków polskiego episkopatu wystąpili w charakterze współkonsekratorów, nie posiadamy informacji.

Lata 1720-1722 to okres rządów w diecezji poznańskiej Piotra Tarły. O jego konsekracji w roku 1713, której dokonał Michał Bartłomiej Tarło, była już mowa uprzednio. Kiedy w r. 1718 infuła biskupia przypadła w udziale z kolei młodszemu bratu jego niegdysiejszego konsekratora, archidiakonowi krakowskiemu Janowi Joachimowi Tarle, on sam nie omieszkał wziąć udziału w sakrze swego krewniaka – i to w charakterze współkonsekratora. Wydarzeniu temu wypada zresztą poświęcić tu nieco więcej uwagi, miało ono bowiem bez wątpienia wyjątkowy charakter – zwłaszcza jeśli spojrzeć na nie z późniejszej perspektywy. Nieczęsto zdarzało się bowiem (a i dziś należy to raczej do rzadkości), że święcenia biskupie przyjmowało równocześnie dwóch nominatów, co właśnie miało wówczas miejsce, wszakże za nieporównanie osobliwsze zrządzenie losu uznać należy fakt, iż uczestnikami tamtej podniosłej ceremonii było trzech przyszłych biskupów poznańskich, którzy do tego rządzić mieli diecezją kolejno po sobie: Piotr Tarło (ordynariusz 1720-1722), Jan Joachim Tarło (ordynariusz 1723-1732) i Stanisław Józef Hozjusz (ordynariusz 1733-1738). Pierwszy, wówczas sufragan z Poznania i zarazem nominat inflancki (tak też przez współczesnych tytułowany), wystąpił – o czym wspomniano – w charakterze współkonsekratora, natomiast dwaj pozostali razem przyjmowali biskupie święcenia. Na tym zresztą nie wyczerpują się osobliwości tamtej sakry. Odbyła się ona 23 IV 1719 w Krakowie, w uroczystość św. Wojciecha, głównego patrona Królestwa Polskiego, przy czym głównym szafarzem święceń miał być początkowo ordynariusz *loci*, biskup krakowski Kazimierz Łubieński. Stan zdrowia tegoż hierarchy, liczącego sobie wówczas 67 lat, okazał się wszakże przeszkodą uniemożliwiającą jego wystąpienie w charakterze konsekratora obu nominatów, będących członkami kapituły katedralnej na Wawelu (Tarło był tamże archidiakonem). Z jej akt da się zresztą wyczytać pośrednio pewne fakty, wpisujące się w ciąg przygotowań do owej konsekracji. O Stanisławie Józefie Hozjuszu wspomina się tam, jako o biskupie nominacie, w związku z sesją kapitulną (kapitułą generalną) z 4 II 1719³¹. Na sesji z 10 II tr.

³⁰ AAGn, sygn. ACons, D1-10.

³¹ Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie [dalej cyt.: AKapMK], sygn. AAct 20, k. 123v: *Celsissimus Princeps, Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Casimirus*

mowa jest natomiast o jego wyjeździe do Kielc, na co uzyskał stosowne przyzwolenie ze strony współkanoników (wiązało się to z obowiązkiem rezydowania przy kościele katedralnym i udziału w zebraniach kapituły)³². W kieleckiej rezydencji biskupów krakowskich przebywał wówczas ordynariusz Kazimierz Łubieński, można zatem się domyślać, że stawienie się u niego biskupa-nominata związane było ze sprawą przyjęcia sakry (nie musiała być to zresztą jedyną rzeczą, z jaką się tam udawał). Nieobecność Hozjusza w Krakowie trwała aż dwa miesiące, ponownie bowiem jego obecność na sesjach kapituły katedralnej poświadczona jest dopiero od 14 IV 1719. Nie wiemy, czy przez cały ów okres przebywał u boku pastora diecezji w Kielcach (mógł odbyć również w tym czasie rekolekcje poprzedzające konsekrację), możemy się wszakże domyślać, że do stolicy diecezji powrócił już świadom, iż biskup Łubieński nie będzie w stanie udzielić sakry – ze względu na postępy choroby, która zresztą okazać się miała śmiertelną. W tej sytuacji obowiązków głównego konsekratora podjął się w zastępstwie ordynariusza miejscowy sufragan, biskup tytularny Paphos Michał Szembek, zarazem dziekan kapituły katedralnej z Wawelu³³. W zachowanej księdze czynności pontyfikalnych tego hierarchy stosowny wpis, owej podwójnej sakry dotyczący, ma następującą postać: *Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Michaël in Słupow Szembek, episcopus Paphensis, suffraganeus et decanus Cracoviensis, consecravit in magno populo concursu, in Circulo ecclesiae archipresbyteralis Craco-*

a Lubna Lubiencki, loci ordinarius dioecesis Cracoviensis, consiliis inchoatis praesentis generali capituli feliciter consumandis, benedictionem suam pastoraalem transmittit, relatione verbo exposita a Perillustri et Reverendissimo Domino Stanislao Hosio, ecclesiae cathedralis Cracoviensis canonico, nominato episcopo Uticensi et suffraganeo Praemisiensi, iudiciorum curialium suae Illustrissimae Celsitudinis auditore generali et iudice.

³² Jw., k. 127r.

³³ O owym zastępstwie wspomina jeden ze świadków zeznających w procesie informacyjnym, poprzedzającym późniejszą translację S.J. Hozjusza z biskupstwa wendeńskiego (inflanckiego) na kamienieckie, mianowicie kanonik gnieźnieński i poznański oraz prepozyt-infułat kamieński Wilhelm Robertson, urodzony w Krakowie i wykształcony w tutejszej akademii, ceniony w swoim czasie kaznodzieja: *Scio ipsum consecratum fuisse a suffraganeo Cracoviensi, ob ipsius episcopi, qui mihi id retulit, infirmitatem.* – ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 109, k. 75v. Spośród innych świadków, powołanych w tym procesie, archidiakon warszawski Michał Wężyk zeznał: *Audivi ipsum consecratum fuisse Cracoviae, sed non eram praesens* (jw., k. 74r), natomiast Jan Antoni Fabri: *Non fui praesens, sed intellexi ex publica fama ipsum consecratum fuisse Cracoviae* (jw., k. 75v.). Całość akt tego procesu: jw., k. 72r-81v. Odnośnie do postaci późniejszego archidiakona poznańskiego (także scholastyka kieleckiego i kustosa łowickiego, jak również kanonika warszawskiego) Wilhelma Robertsona († 1753), który zeznawał też w procesie informacyjnym poprzedzającym powołanie A.S. Grabowskiego na sufraganie w Poznaniu (r. 1732), zob. m.in.: J. Korytkowski, *Pralaci...*, t. 3, s. 371-375; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 294, 307, 320, 699; W. Baczkowska, *Robertson (Roberson) Wilhelm Jędrzej (zm. 1753), kaznodzieja, rektor Akademii Poznańskiej, archidiakon poznański, kanonik gnieźnieński i warszawski*, [w:] *Polski słownik biograficzny* [dalej cyt.: PSB], t. 31, Wrocław 1988-1989, s. 329-331; L. Krolík, *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*, Warszawa 1990, s. 198 (nr 191).

*viensis B.M.V., Illustrissimum et Reverendissimum Dominum Joannem de Czekarzowice Tarło, episcopum Kiioviensem, et Reverendissimum Stanislaum de Bezdan Hosium, suffraganeum Przemysliensem, cum honore episcopatus Uticensis, in assistentia Illustrissimi et Reverendissimi Domini Petri Tarło, suffraganei Posnaniensis, nominati Livoniensis, et Illustrissimi et Reverendissimi [pozostawiono puste miejsce na wpisanie imienia] Szaniawski, suffraganei Leopoliensis, anno ut supra 1719, die vero 23 Aprilis*³⁴. Podobnej treści wpis znajdujemy również w księdze czynności pontyfikalnych samego Jana Joachima Tarły, obejmującej okres jego rządów zarówno w diecezji kijowskiej, jak i poznańskiej, gdzie na początku odnotowane zostało: *Consecratio Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Joannis de Czekarzewice Tarło in episcopum Kiioviensem post decessum piae memoriae Illustrissimi et Reverendissimi Domini Arcemberski*³⁵, *fuit Cracoviae, in archypresbyterali ecclesia in Circulo, anno Domini 1719, ipso festo S. Adalberti episcopi et martyris, in Dominicam 2^{ndam} post Pascha incidente. Consecrator praefati Illustrissimi Domini fuit Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Michael a Stupow Szembek, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Paphensis, suffraganeus, decanus, vicarius in spiritualibus et officialis generalis Cracoviensis, assistentibus Illustrissimis et Reverendissimis D.D. Petro de Czekarzewice Tarło, episcopo Claudiopolitano, nominato Livoniae, suffraganeo, praeposito, vicario in spiritualibus et officiali generali Posnaniensi, et Feliciano Szaniawski, episcopo Capsensi, suffraganeo, canonico Leopoliensi*³⁶. Tak się składa, że zachowała się również księga czynności pontyfikalnych z lat 1719-1720 biskupa Stanisława Józefa Hozjusza, w której tytule jako *terminus a quo* podana została data 23 V 1719 (w rzeczywistości pierwsza odnotowana tam czynność odnosi się do 25 V tr.), brak w niej jednak wpisu o święceniach biskupich tego hierarchy³⁷. Przywołane uprzednio źródła jednoznacznie wskazują, iż sakra J.J. Tarły i S.J. Hozjusza odbyła się 23 IV 1719 w kościele mariackim w Krakowie, głównym konsekratorem był sufragan krakowski Michał Szembek, a współkonsekratorami sufragani: poznański Piotr Tarło, nominat wendeński, i lwowski Jan Feliks Szaniawski (późniejszy ordynariusz chełmski).

O jednym jeszcze fakcie, z ową konsekracją związanym, trzeba tu wspomnieć. Dzięki okolicznościowemu panegirykowi autorstwa Franciszka Hieronima Plucińskiego, profesora filozofii w Akademii Krakowskiej

³⁴ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie [dalej cyt.: AKMK], sygn. LOrd 6, s. 545.

³⁵ Mowa o poprzednim biskupie kijowskim Walentym Macieju Arcemberskim, zmarłym dnia 23 IX 1717. – K.R. P r o k o p, *Biskupi kijowscy...*, s. 111-113.

³⁶ AAPzn, sygn. ASO 7, k. 3r.

³⁷ AKMK, sygn. LOrd 8 (zwl. k. 1r i 3r).

i zarazem kanonika kijowskiego, napisanemu na święcenia biskupie Jana Joachima Tarły i z odpowiednim wyprzedzeniem ogłoszonego drukiem, dowiadujemy się, iż konsekracja tego hierarchy miała się odbyć wskazanego dnia, tj. 23 IV 1719, wszakże w katedrze na Wawelu, a nie w kościele mariackim przy Rynku. Zmiana miejsca zaplanowanej ceremonii nastąpiła, kiedy panegiryk był już wydrukowany, stąd też widniejące pierwotnie w jego tytule słowa: *in ecclesia cathedrali Cracoviensi*, zaklejono odpowiedniej szerokości paskiem papieru z tekstem: *in ecclesia archipresbyterali Beatae Mariae Virginis in Circulo Cracoviensi*³⁸. Nie zmieniono już natomiast stosownego fragmentu owego panegiryku, wskazującego na Łubieńskiego, jako konsekratora – albo więc nie wiedziano jeszcze, że nie przybędzie on na sakrę, albo też (co bardziej prawdopodobne) okazało się to niewykonalne ze względów praktycznych, autor musiałby bowiem stosowny passus napisać na nowo, a z tym wiązałyby się najprawdopodobniej konieczność wydrukowania raz jeszcze całego nakładu³⁹. Zwraca uwagę okoliczność, że w dziełku Plucińskiego brak wzmianki o tym, iż wspólnie z Tarłą święcenia biskupie otrzymać miał Stanisław Józef Hozjusz. Być może autor nie widział potrzeby wspomnienia o tym, bardziej wszakże prawdopodobny wydaje się domysł, że w momencie,

³⁸ *Architecta gloriae et honoris ascia dum Illustrissimus, Excellentissimus et Reverendissimus Dominus, D. Joannes Tarło, comes in Czekarzowice, Dei et S. Sedis Apostolica gratia episcopus Kiioviensis, in ecclesia archipresbyterali Beatae Mariae Virginis in Circulo Cracoviensi [in ecclesia cathedrali Cracoviensi], assistente celeberrimo concursu, solenni ritu consecratur, a M. Francisco Hieronymo Plucinski, in Alma Universitate Cracoviensi philosophiae doctore, collega Maiore, regio et cursus Vladislaviani philosophici professore, ecclesiarum cathedralis Kiioviensis canonico, collegiatae Cracoviensis S. Annae archidiacono, in eadem collegiata festorum Salvatoris et B.M. Virginis ordinario concionatore, parochialis in Łętkowice curato, e voto Almae Universitatis Cracoviensis venerabundo cultu celebrata. Anno Authoris salutis humanae 1719, die 23 mensis Aprilis, Cracoviae [1719], karta tytułowa.*

³⁹ Jw., k. [20v]: *Ad Tuae felicitatis auctoramentum Tiaratum assurgit Caput, Celsissimus, Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Casimirus a Łubna Łubienski, Episcopus Cracoviensis, et qui Tua tempora liliatis suis manibus, prima Kiioviensi coronat. Vittā, primas Tibi in Regno Infulas candido precari pectore non desinit. Purpureum Tibi spondet ad altiora iter, gratum semper Patriae spirantes odorem Szembeccianae Rosae itd.*

Podobny poniekąd przypadek miał miejsce w odniesieniu do współczesnego Tarle i Hozjuszowi biskupa-nominata bakowskiego Krzysztofa Adriana Skrzetuskiego. Jego sakra odbyć się miała w maju 1716 r. w kościele franciszkanów konwentualnych w Krakowie, na głównego konsekratora poproszono ordynariusza Kazimierza Łubieńskiego, a na jednego ze współkonsekratorów sufragana Michała Szembeka. Dwa okolicznościowe panegiryki na tą okazję ogłosił drukiem – jeszcze w roku 1715 – o. Ludwik Elbing (ówczesny prowincjał franciszkanów konwentualnych). Tymczasem na pół roku przed wyznaczonym terminem święceń biskupich nominat zmarł (13 XI 1715). – Zob.: K.R. P r o k o p, *Polscy biskupi franciszkańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2003, s. 137-140 (gdzie przytoczono tytuły obu wspomnianych panegiryków). W kilkanaście lat później, także do Krakowa, przybył (z Wołynia) dla przyjęcia sakry inny nominat na biskupstwo bakowskie, dominikanin Antoni Leon (w zakonie Tomasz) Załęski, którego śmierć zaskoczyła tu zaledwie w cztery dni po otrzymaniu bull prekonizacyjnych (10/11 X 1733).

kiedy powstawał panegiryk, nie było jeszcze wiadomo o owym „podwójnym” charakterze szykującej się sakry.

W dwa i pół tygodnia po dopełnieniu przez Michała Szembeka konsekracji J.J. Tarły i S.J. Hozjusza, dnia 11 V 1719 zmarł w pałacu biskupim w Kielcach pasterz diecezji krakowskiej Kazimierz Łubieński, który – choć początkowo proszony na konsekrateura ich obu – nie był nawet w stanie przybyć do Krakowa na święcenia biskupie obu nominatów. Wkrótce też, dnia 22 V tr., kapituła katedralna z Wawelu dokonała wyboru administratora biskupstwa na czas wakatu, przy czym kandydatami na tę funkcję byli właśnie dwaj nowo wyświęceni biskupi: Jan Joachim Tarło i Stanisław Józef Hozjusz. Ostatecznie wybrany został ów drugi, który zarządził w tym charakterze Kościołem krakowskim do lipca 1720 r.⁴⁰ Niedługo później, 16 IX tr., uzyskał on prekonizację na biskupstwo wendeńskie (inflanckie)⁴¹, podczas gdy poprzedni nominat inflancki, biskup Piotr Tarło, awansowany został na urząd pasterski w diecezji poznańskiej (o czym mowa była powyżej).

Po krótkim pontyfikacie Piotra Tarły w Kościele poznańskim (zmarł 19 XI 1722)⁴² jego następcą został – z nominacji króla Augusta II (19 XII tr.) – właśnie Jan Joachim Tarło, dotychczasowy ordynariusz kijowski, na którą to translację Stolica Apostolska wyraziła zgodę 15 III 1723. Jego pasterzowanie tu trwało bez mała dekadę (1723-1732), w którym to okresie wielokrotnie występował on w charakterze konsekrateura lub współkonsekrateura innych biskupów. O sakrach udzielonych przezeń kolejnym sufraganom poznańskim mowa będzie osobno poniżej, tu natomiast wspomnimy tylko, iż był on współkonsekrateorem także biskupów pomocniczych: Franciszka Kraszkowskiego z Gniezna (6 II 1720)⁴³, Michała Kunickiego z Krakowa (23 III 1727)⁴⁴ i Andrzeja (Józefa?) Pruskiego z Przemysła (7 VIII [17 VII?] 1729)⁴⁵, jak również ordynariusza chełmińskiego Feliksa Ignacego Kretkowskiego (31 X 1723)⁴⁶.

Po Janie Joachimie Tarle (zmarł 13 VIII 1732)⁴⁷ diecezją poznańską rządził przez pięć i pół roku (1733-1738) konsekrowany niegdyś wspólnie

⁴⁰ B.S. Kumor, *Dzieje...*, t. 1, s. 569. Zob. także: AKapMK, AAct 20, k. 145v (również k. 191r-196r).

⁴¹ Por.: AKapMK, AAct 20, k. 211r.

⁴² Zob.: AAPzn, sygn. CP 58, k. 117r-v. Także: HC, t. 5, s. 161, 322; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 110-111.

⁴³ AAPzn, sygn. ASO 7, k. 56r.

⁴⁴ Jw., k. 56v.

⁴⁵ Jw., k. 57r-v. Por.: ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 2, k. 151r (*episcopus Tanensis 1728*).

⁴⁶ AAPzn, sygn. ASO 7, k. 56v.

⁴⁷ Zob.: AAPzn, sygn. CP 59, k. 170v. Także: HC, t. 5, s. 232, 322; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 111.

z nim Stanisław Józef Hozjusz. Podobnie jak w przypadku poprzednika, również z okresu jego pasterzowania w Poznaniu zachowała się osobna księga czynności pontyfikalnych, zapoczątkowana zresztą jeszcze w roku 1720 i stanowiąca kontynuację tamtej z lat 1719-1720⁴⁸. Pomijając znów w tym miejscu sakry sufraganów poznańskich, nadmienić możemy, iż w charakterze współkonsekratora wystąpił S.J. Hozjusz podczas święceń biskupów pomocniczych: wyżej wzmiankowanego Andrzeja Pruskiego z Przemyśla (7 VIII [17 VII?] 1729)⁴⁹ i Aleksandra Horaina ze Żmudzi (9 III 1732)⁵⁰, jak również ordynariusza inflanckiego Augustyna Wessla (6 VIII 1724)⁵¹, późniejszego pasterza diecezji kamienieckiej. Jako główny konsekrator wystąpił Hozjusz podczas święceń biskupich ordynariusza płockiego Antoniego Sebastiana Dembowskiego, które miały miejsce 9 VI 1737 w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie⁵².

Wspomniany tu A.S. Dembowski był pierwszym od ponad stulecia pasterzem Kościoła płockiego, który na tamtejszą stolicę nie został przeniesiony z któregoś innego biskupstwa, lecz dopiero wraz z jej objęciem wszedł do grona episkopatu. Podobna sytuacja miała się powtórzyć już niebawem i w Poznaniu (jakkolwiek tu taki sam przypadek miał miejsce stosunkowo niedawno, bowiem również Michał Bartłomiej Tarło nie był nigdzie uprzednio biskupem), mianowicie po śmierci Stanisława Józefa Hozjusza, zmarłego 13 X 1738⁵³. Jego następcą król August III desygnował bezzwłocznie dotychczasowego opata komendatoryjnego lubińskiego i zarazem prepozyta płockiego Teodora Czartoryskiego, który już 26 I 1739 otrzymał prekonizację ze strony papieża Klemensa XII. W niespełna półtora miesiąca później, dnia 8 III 1739, odbyła się też jego konsekracja. Brak o niej wzmianki w księdze czynności pontyfikalnych biskupa Czartoryskiego, w której pierwszy wpis pochodzi z 28 III tr.⁵⁴ Z kolei J. Nowacki, nie wiadomo na jakiej podstawie, datuje tamten fakt na 29 X 1739⁵⁵. Zawarta w ówczesnej prasie relacja nie pozostawia wszakże wątpliwości, iż rzeczona sakra miała miejsce właśnie w niedzielę 8 III tr. w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie, przy czym obowiązki głównego konsekratora sprawował nuncjusz apostolski w Rzeczypospoli-

⁴⁸ AAPzn, sygn. ASO 8 (również ASO 8A). Zob. także wyżej przypis 37.

⁴⁹ Zob. wyżej przypis 45. W księdze czynności pontyfikalnych S.J. Hozjusza brak wzmianki o tej sakrze.

⁵⁰ „Kurier Polski” R. 1732 nr CXVI, s. 494. Również i o tej sakrze brak wzmianki w rzeczony księdze czynności pontyfikalnych S.J. Hozjusza.

⁵¹ AAPzn, sygn. ASO 8, k. [16v].

⁵² Jw., k. [57v]; „Kurier Polski” R. 1737 nr XXIV, k. [2v].

⁵³ Zob.: AAPzn, sygn. CP 59, k. 329r. Także: HC, t. 5, s. 401; t. 6, s. 346; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 111-112.

⁵⁴ AAPzn, sygn. ASO 9.

⁵⁵ J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 112.

tej Obojga Narodów, arcybiskup tytularny Patras Fabrizio Serbelloni, natomiast współkonsekratorami byli ordynariusze: łucki Andrzej Stanisław Załuski i chełmiński Adam Stanisław Grabowski (niegdysiejszy sufragan poznański)⁵⁶. Nie wiemy natomiast, którym innym biskupom – poza jedynie Józefem Pawłowskim – sam T. Czartoryski udzielił święceń, bowiem wspomniana księga jego czynności pontyfikalnych jest dziś mocno niekompletna, jako że ktoś wyrwał kilkadziesiąt kart z jej środka (ich los nie jest znany), tak iż pozostało zaledwie 29 kart⁵⁷. Tymczasem pontyfikat tego pasterza trwał wyjątkowo długo, bo bez mała trzydzieści lat, wydaje się zatem mało prawdopodobne, aby przez cały ów okres tylko raz wystąpił on w charakterze konsekratora innego członka polskiego episkopatu.

Biskup Teodor Czartoryski zmarł 1 III 1768⁵⁸, a już 5 III tr. ostatni król polski – Stanisław August Poniatowski – desygnował na biskupstwo poznańskie Andrzeja Stanisława Młodziejowskiego, dotychczasowego ordynariusza przemyskiego, na którego translację Stolica Apostolska wyraziła zgodę 16 V tr. Po raz kolejny zatem przybył do Poznania hierarcha posiadający już sakrę, co też znalazło wyraz w zeznaniach świadków w procesie informacyjnym, poprzedzającym jego przenosiny z Przemyśla do stolicy Wielkopolski. Ksiądz Krzysztof Żurawski z Warmii oświadczył mianowicie: *Fui praesens quando munus consecrationis suscepit a defuncto nunc Illustrissimo et Reverendissimo Domino Łubienski, archiepiscopo Gnesnensis*⁵⁹, w podobnym też duchu zeznał kanonik sandomierski (także warszawski oraz proboszcz w Gliniankach) Franciszek Meline (z diecezji poznańskiej): *Fui praesens assistendo consecrationi illius in episcopum Premisliensem, consecratus enim fuit a defuncto archiepiscopo Gnesnensi Łubiński*⁶⁰. A zatem konsekratorem Młodziejowskiego był prymas Władysław Aleksander Łubiński, który zmarł w czerwcu 1767 r., stąd zeznający w roku 1768 świadkowie wspominali o nim, jako o niedawno zmarłym. Nic na temat rzeczony sakry nie pisze w biogramie tego hierarchy J. Korytkowski⁶¹, podczas gdy monografista biskupów przemyskich, W. Sarna, nie omieszkał podać informacji, iż *prymas Władysław Łubiński dopełnił aktu konsekracji nowego biskupa w dniu 2 II 1767 r.*

⁵⁶ „Kurier Polski” R. 1739 nr CXIII, k. [1v].

⁵⁷ AAPzn, sygn. ASO 9, k. 27v (zob. tamże adnotację u spodu strony). Por. również ogólnej natury uwagi w: J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 170 (Acta Sacrarum Ordinationum).

⁵⁸ Zob.: AAPzn, sygn. CP 62, k. 21r. Także: HC, t. 6, s. 346; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 112.

⁵⁹ ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 156, k. 315r.

⁶⁰ Jw., k. 318r (całość procesu: k. 312r-323v). O kanoniku Franciszku Melinie, późniejszym sekretarzu biskupa A.S. Młodziejowskiego, zob. m.in.: J. Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186-1926 r., tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1926, s. 203-204; L. Królik, *Kapituła...*, s. 52, 55, 194 (nr 133).

⁶¹ J. Korytkowski, *Prałaci...*, t. 3, s. 26-27.

w *Skierniewicach*⁶². Jest to wiadomość odpowiadająca prawdzie, jako że święcenia biskupie Andrzeja Stanisława Młodziejowskiego odbyły się rzeczywiście 2 II 1767, w kościele św. Jakuba w Skierniewicach (miasto stanowiące jedną z rezydencji prymasowskich), przy czym głównym konsekratorem był właśnie metropolita gnieźnieński Władysław Aleksander Łubieński, dobiegający kresu swych dni (zmarł w niespełna pięć miesięcy później – 21 VI tr.), zaś w charakterze współkonsekratorów wystąpili ordynariusze: wrocławski Antoni Kazimierz Ostrowski (późniejszy prymas) i kijowski Józef Andrzej Załuski (współzałożyciel słynnej Biblioteki Załuskich)⁶³.

Pasterzowanie A. S. Młodziejowskiego w Kościele poznańskim trwało bez mała 22 lata (1768-1780). Sam w tym okresie niejednokrotnie występował on w charakterze konsekrateora. Święceń biskupich udzielił m.in. sufraganowi gnieźnieńskiemu Janowi Karskiemu (15 XI 1772)⁶⁴, koadiutorowi kijowskiemu Kasprowi Kazimierzowi Cieciszowskiemu (8 X 1775), późniejszemu metropolicie mohylewskiemu⁶⁵, czy także koadiutorowi chełmskiemu Janowi Alojzemu Aleksandrowiczowi (15 X 1775)⁶⁶, jak również sufraganowi przemyskiemu Stanisławowi Wykowskiemu (2 XII 1770)⁶⁷.

W powyższym wyliczeniu nie wspomnieliśmy o sakrze, jaka odbyła się 14 IV 1771 w warszawskim kościele wizytek. I tym razem głównym konsekratorem był A.S. Młodziejowski, zaś święcenia biskupie przyjął wówczas nominat chełmski Antoni Onufry Okęcki – przyszły następca swego konsekrateora w rządach pasterskich diecezją poznańską. W charakterze współkonsekratorów wzięli udział w tamtej ceremonii ordynariusze: wrocławski Antoni Kazimierz Ostrowski i łucki Feliks Paweł Turski⁶⁸. Już też w roku 1775 Okęcki został koadiutorem z prawem następstwa przy Młodziejowskim, a w pięć lat później, kiedy ów zmarł 20 III 1780⁶⁹, objął

⁶² W. Sarna, *Biskupi przemyscy*, cz. 2, Przemysł 1910, s. 473.

⁶³ „Suplement do «Wiadomości Warszawskich»” R. 1767 nr 12[13] (z 11 II 1767), k. [1v]-[2r].

⁶⁴ J. Korytkowski, *Pralaci...*, t. 2, s. 233, 636-637 przypis 4.

⁶⁵ „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 81 (z 11 X 1775), s. [1]-[2].

⁶⁶ Jw., nr 83 (z 18 X 1775), s. [1].

⁶⁷ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 6, k. 64r-65v (*Dioclenis, suffraganeus Praemisiensis 1770*).

⁶⁸ „Suplement do «Wiadomości Warszawskich»”, R. 1771 nr 31 (z 17 IV 1771), k. [2r]. Zob. także świadectwo 29-letniego kanonika chełmskiego Tomasza Ostaszewskiego (późniejszego ordynariusza plockiego) w procesie poprzedzającym powołanie A.O. Okęckiego na koadiuturię przy ordynariuszu poznańskim, odnośnie do sakry tego hierarchy: *Scio ipsum munus consecrationis suscepisse hic Varsaviae, in ecclesia monialium Visitationis Beatae Mariae Virginis, nam assistebam huic actui* (ASV, Archivio Concistoriale, Processus Concistoriales, vol. 167, k. 109v).

⁶⁹ Zob.: AAPzn, sygn. CP 62, k. 270v. Także: HC, t. 6, s. 346, 348; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 112-113.

po nim stolicę biskupią w Poznaniu, na której zasiadał przez lat trzynastcie (1780-1793). On również chętnie podejmował się obowiązków konsekrateora czy też współkonsekrateora. M.in. udzielił święceń biskupich sufraganowi chełmskiemu Melchiorowi Janowi Kochnowskiemu (22 X 1775)⁷⁰ i ordynariuszowi chełmskiemu Wojciechowi Skarszewskiemu (6 II 1791)⁷¹, zaś współkonsekrateorem był przy sakrach: koadiutora plockiego Michała Jerzego Poniatowskiego (3 X 1773), późniejszego prymasa⁷², tytulariusza Tamasus Walentego Wołczackiego⁷³, sufragana wileńskiego Józefa Kossakowskiego (30 IV 1775), późniejszego ordynariusza inflanckiego⁷⁴, czy wspomnianego już swego koadiutora na biskupstwie chełmskim – Jana Alojzego Aleksandrowicza (15 X 1775)⁷⁵. Zmarł Antoni Onufry Okęcki 15 VI 1793 w Warszawie, tuż po swoich 64. urodzinach (13 VI)⁷⁶.

Ostatni spośród XVIII-wiecznych pasterzy diecezji poznańskiej, desygnowany już wszakże przez pruskiego monarchę Fryderyka Wilhelma II, to Ignacy Raczyński, uprzednio scholastyk katedralny w Poznaniu. Wybrany przez kanoników poznańskich 26 VIII 1793, prekonizację ze strony papieża Piusa VI otrzymał 10 X tr., minąć miał wszakże jeszcze ponad rok, nim przyjął sakrę. Ceremonia ta odbyła się 9 XI 1794 w kościele parafialnym NMP i św. Stanisława we Wschowie, przy czym w roli głównego konsekrateora wystąpił sufragan poznański Franciszek Ksawery Rydzyński. Na uroczystość święceń biskupich nowego ordynariusza przybył także drugi z ówczesnych sufraganów z Poznania, Ludwik Józef Mathy, który też wystąpił w charakterze współkonsekrateora. Nie udało się wszakże zapewnić obecności tego dnia we Wschowie któregokolwiek spośród biskupów, stąd też jako trzeci asystował podczas owej sakry – za stosowną dyspensą papieską – opat klaustralny przemęcki Jan Szoldrski (z zakonu cystersów). Stosowne wpisy, poświadczające tamtą konsekrację, widnieją w księgach czynności pontyfikalnych obu wspomnianych sufraganów poznańskich⁷⁷.

⁷⁰ „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 85 (z 25 X 1775), s. [1].

⁷¹ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 10, k. 263r-266v (*Chelmensis 1791*); „Gazeta Warszawska” R. 1791 nr 12 (z 9 II 1791), s. [1]-[2].

⁷² ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 6, k. 202r-209v (*Plocensis 1773*); ADPŁ, Acta Episcopalia 69 (129), s. 37-39.

⁷³ „Gazeta Warszawska” R. 1774 nr 68 (z 24 VIII 1774), s. [2].

⁷⁴ „Gazeta Warszawska” R. 1775 nr 36 (z 6 V 1775), s. [1]. Zob. również: T. Kasabuła, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin 1998, s. 164.

⁷⁵ Zob. wyżej przypis 66.

⁷⁶ Zob.: AAPzn, sygn. CP 63, k. 296r. Także: HC, t. 6, s. 162, 347; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 113-114.

⁷⁷ AAPzn, sygn. ASO 12, s. 104-105: *Annus Domini 1794. Die 9ma mensis Novembris, quae fuit Dominica XXII post Pentecosten, incidente Dominica III Novembris, videlicet ipso Festo Patrocini B.M. Virginis in Ecclesia Parochialis Wschoviensis, Dioecesis Posnaniensis, fuit Illustrissimus Dominus [Ludovicus Iosephus de Mathy] conconsecrator, in assistentia Reve-*

W zmienionych realiach doby porozbiorowej konsekracji biskupich na ziemiach polskich odbywało się o wiele mniej, aniżeli w czasach saskich czy stanisławowskich. Rozdzielające odtąd poszczególne zabory kordony graniczne wydatnie zmniejszyły też liczbę potencjalnych konsekratorów, którzy mogliby przybyć na święcenia biskupie nowo powołanego do grona episkopatu duchownego. Tak było już w przypadku dopiero co wspomnianej sakry Ignacego Raczyńskiego, któremu też przyszło następnie aż kilkakrotnie konsekrować różnych biskupów na przestrzeni lat 1806-1818. Jako pierwszy święcenia biskupie z jego rąk otrzymał 6 IV 1806 w katedrze w Poznaniu tutejszy sufragan Stanisław Żarnowiecki, tytulariusz Lauce, otwierający poczet XIX-wiecznych poznańskich biskupów pomocniczych. I w tym przypadku nie udało się zgromadzić trójki konsekratorów, lecz obok sufragana gnieźnieńskiego Stefana Wojciecha Łubieńskiego, jako współkonsekratora, wystąpił wówczas w charakterze asy-

*rendissimi Domini Ioannis Łodzia Szoldrski, Ordinis Cisterciensis Abbatis Claustralis Premetensis, ex speciali dispensatione Apostolica, ad consecrationem Illustrissimi, Excellentissimi ac Reverendissimi Domini Ignatii Nałęcz Comitis de Małoszyn et Raczyño Raczyński [...] in Episcopum Posnaniensem, quam consecrationem perfecit Illustrissimus Franciscus Xaverius de Werbno Comes Rydzynski, Episcopus Nicopolitanus [et] Suffraganeus Posnaniensis; tamże, sygn ASO 13, k. 34v-35r: Anno Domini 1794, Die 9na Mensis Novembris, quae fuit Dominica III Novembris, post Pentecosten vero Dominica XXII, Illustrissimus [et] Reverendissimus [Franciscus] Xaverius Comes de Werbno Rydzynski, Episcopus Nicopolitanus, Suffraganeus et Archidiaconus Posnaniensis, Custos Metropolitanus Gnesnensis, Ordinis Sancti Stanislai atque Aquilae Rubrae Eques, consecravit in Ecclesia Parochialis Wschoviensi, infra Missarum Solemnia Pontificaliter celebratarum, Illustrissimum, Excellentissimum, Reverendissimum Dominum Ignatium Comitem in Małoszyn et Raczyño Raczyński, Scholasticum Cathedralium Posnaniensem, Equitem Aquilae Rubrae, in Episcopum Dioecesanum Posnaniensem, in assistentia duorum consecretorum, qui fuerunt: Illustrissimus [et] Reverendissimus Dominus Ludovicus de Mathy, Episcopus Thanasiensis, Canonicus Metropolitanus Gnesnensis et Cathedralis Posnaniensis, Ordinis Sancti Stanislai Eques, et Reverendissimus [Iohannes] Szoldrski, Abbas claustralis Premetensis. Por.: tamże, sygn. CP 64, k. 11r-v (sesja kapituły katedralnej 27 X 1794: *Concessio apparamentorum: Illustrissimi, Perillustres, Reverendissimi Domini Capitulum apparamenta quaedam ecclesiastica et pontificalia ad actum consecrationis Illustrissimi Episcopi in civitate Wschowa proxime peragendum necessaria ex sacristia cathedrali extradenda decreverunt, salvo scripto reversali pro iisdem in specie, per Perillustrem Admodum Reverendum Wolicki, Illustrissimi Episcopi Secretarium, Illustrissimo Admodum Reverendo Vicecustodi cathedrali exhibendo*; sesja kalituły katedralnej 3 XI 1794: *Delegatio ad actum consecrationis Episcopi: Illustrissimi, Perillustres, Reverendissimi Domini Capitulum ad assistendum actui consecrationis Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi domini Ignatii Comitis Raczyński in episcopum Posnaniensem in civitate Wschowa die 9na mensis et annis currentium peragendae, Reverendissimos Dominos Joseph[um] Rokossowski, archidiaconum Sremensem, et Fabianum Mączyński, canonicum, cathedrales Posnanienses, [deputaverunt]*. Także: ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 11, k. 303r-310r (Posnaniensis 1794) [przysięgę i wyznanie wiary I. Raczyński złożył 10 III 1794 w Warszawie na ręce ordynariusza wrocławskiego Józefa Rybińskiego]. Zob. również: S. C y n a r, *Ignacy Raczyński. Ostatni prymas Polski przedrozbiorowej i jego działalność duszpasterska w okresie Księstwa Warszawskiego*, Londyn 1954, s. 10-11 (gdzie wszakże nic o sakrze); J. N o w a c k i, *Dzieje...*, t. 2, s. 114; K.R. P r o k o p, *Arcybiskupi...*, s. 275-278 (gdzie dalsza literatura).*

stującego sakrze (za dyspensą papieską) benedyktyński opat klaustralny z Lubinia Stanisław Kierzkowski⁷⁸. Z kolei w roku 1809 Ignacy Raczyński, który jeszcze 16 X 1807 zdał rządy w diecezji poznańskiej w ręce nominata wrocławskiego Franciszka Malczewskiego, jako administratora, sam bowiem uzyskał translację na stolicę metropolitalną w Gnieźnie, wyświęcił aż trzech biskupów: ordynariusza wigierskiego Jana Klemensa Gołaszewskiego (5 III 1809 w Warszawie)⁷⁹, sufragana gnieźnieńskiego Ignacego Nepomucena Bardzińskiego (2 VII 1809 w Ciężeniu)⁸⁰ oraz drugiego sufragana dla Gniezna, swego krewniaka Antoniego Raczyńskiego, opata łądzkiego (20 VIII 1809 w Łądzie)⁸¹. Trzecim gnieźnieńskim biskupem pomocniczym, który otrzymał sakrę z rąk Ignacego Raczyńskiego, jako metropolity, był Józef Gembart (Gembarth), przy czym jego konsekracja odbyła się w warszawskim kościele misjonarskim Świętego Krzyża (20 XI 1814)⁸². Ostatnim wreszcie hierarchą, konsekrowanym przez arcybiskupa Raczyńskiego, był tytulariusz Cyreny Marcin Siemieński, również sufragana dla Gniezna. Świecenia biskupie przyjął on 15 IX 1816 w kościele parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela w Ciężeniu, przy czym w obrzędzie tym asystowali metropolicie gnieźnieńskiemu – za stosowną dyspensą papieską – opat (prepozyt) klaustralny trzemeszeński Edward Markowski oraz prepozyt-infulat chocki Wojciech Lipski⁸³.

Przedstawione powyżej, ze wskazaniem na źródła, informacje o sakrach XVIII-wiecznych ordynariuszy z Poznania, zebrano obecnie łącznie i ukazano w przejrzystszy sposób w poniżej tabeli. W poszczególnych jej kolumnach znajdzie czytelnik wiadomości o dacie i miejscu każdej z tych konsekracji, jak również o osobach głównego konsekratora i współkonsekratorów. Tam, gdzie dane te nie były nam znane, postawiono znak zapytania, co wcale nie musi oznaczać, że do brakujących informacji nigdy już nie uda się dotrzeć, choć i tak może się zdarzyć, jako że zachowany materiał źródłowy jest – niestety – szczątkowy.

⁷⁸ AAPzn, sygn. CP 64, k. 166v; tamże, sygn. ASO 14, k. 6v. Zob. również: ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 13, k. 262r-264r (*Leucensis, suffraganeus Posnaniensis 1805*) [przysięgę i wyznanie wiary S. Żarnowiecki wykonał 10 XI 1805 w Gnieźnie na ręce miejscowego sufragana Stanisława Wojciecha Łubieńskiego, w obecności kanoników Józefa Gembart(h)a i Ignacego Bardzińskiego jako świadków, którzy to obaj duchowni sami zostali już niebawem biskupami pomocniczymi].

⁷⁹ AAGn, sygn. ACons, D 7, s. 212. Zob. także: ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 13, k. 540r-541r (*Wigerscensis 1805*).

⁸⁰ AAGn, sygn. ACons, D 7, s. 260; J. Korytkowski, *Pralaci...*, t. 1, s. 33. Zob. także: ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 13, k. 422r-423r (*Satalensis, suffraganeus Gnesnensis 1808*).

⁸¹ AAGn, sygn. ACons, D 7, s. 287-288.

⁸² AAGn, sygn. ACons, D 8, s. 548-549; J. Korytkowski, *Pralaci...*, t. 2, s. 52.

⁸³ AAGn, sygn. ACons, D 9, s. 46-47; tamże, sygn. ACons, G II 5, k. [3r].

Sakry XVIII-wiecznych ordynariuszy poznańskich (1699-1806)

Imię i nazwisko	Lata pastrozowania	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekратор	Współkonsekраторzy (asystujący)
Mikołaj Stanisław Święcicki	1699-1707	14 IV 1697	kolegiata pw. św. Jana Chrzyciciela w Warszawie	Michał Stefan Radziejowski, metropolita gnieźnieński, kardynał	Stanisław Jan Witwicki, ordynariusz poznański; Andrzej Chryzostom Załuski, ordynariusz płocki
Michał Bartłomiej Tarło	1710-1715	31 VIII 1710	kościół jezuicki pw. św. Jana Chrzyciciela i św. Jana Ewangelisty w Lublinie	Aleksander Benedykt Wyhowski, ordynariusz łucki	?
Krzysztof Antoni Szembek	1716-1720	15 IX 1711	(kolegiata pw. Wniebowzięcia NMP) w Łowiczu	Stanisław Szembek, metropolita gnieźnieński	?
Piotr Tarło	1720-1722	26 V 1713	kolegiata pw. św. Jana Chrzyciciela w Warszawie	Michał Bartłomiej Tarło, ordynariusz poznański	Felicjan Konstanty Szaniawski, ordynariusz wrocławski; Jan Kazimierz Alten-Bokum, ordynariusz przemyski
Jan Joachim Tarło	1723-1732	23 IV 1719	kościół pw. Wniebowzięcia NMP (mariacki) w Krakowie	Michał Szembek, tytulariusz Paphos, sufragan krakowski	Piotr Tarło, tytulariusz Claudiopolis, sufragan poznański; Jan Feliks Szaniawski, tytulariusz Capsus, sufragan lwowski
Stanisław Józef Hozjusz	1733-1738	23 IV 1719	kościół pw. Wniebowzięcia NMP (mariacki) w Krakowie	Michał Szembek, tytulariusz Paphos, sufragan krakowski	Piotr Tarło, tytulariusz Claudiopolis, sufragan poznański; Jan Feliks Szaniawski, tytulariusz Capsus, sufragan lwowski
Teodor Czartoryski	1739-1768	8 III 1739	kolegiata pw. św. Jana Chrzyciciela w Warszawie	Fabrizio Serbelloni, arcybiskup tytularny Patras, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Andrzej Stanisław Załuski, ordynariusz łucki; Adam Stanisław Grabowski, ordynariusz chełmiński
Andrzej Stanisław Młodziejowski	1768-1780	2 II 1767	kościół pw. św. Jakuba w Skierniewicach	Władysław Aleksander Łubieński, metropolita gnieźnieński	Antoni Kazimierz Ostrowski, ordynariusz wrocławski; Józef Andrzej Załuski, ordynariusz kijowski
Antoni Onufry Okęcki	1780-1793	14 IV 1771	kościół wizytek pw. Opieki św. Józefa w Warszawie	Andrzej Stanisław Młodziejowski, ordynariusz poznański	Antoni Kazimierz Ostrowski, ordynariusz wrocławski; Feliks Paweł Turcki, ordynariusz łucki
Ignacy Raczyński	1794-1806	9 XI 1794	kościół pw. NMP i św. Stanisława we Wschowie	Franciszek Ksawery Rydzyński, tytulariusz Nicopolis, sufragan poznański	Ludwik Józef Mathy, tytulariusz Tanis, sufragan poznański; Jan Szoldrski, opat klaustralny przemęcki

* * *

W sposób bardziej skrótowy, aniżeli miało to miejsce w przypadku ordynariuszy, zamierzamy omówić obecnie problematykę sakr biskupich poznańskich sufraganów z XVIII stulecia. Na tym polu kwestii nie do końca wyjaśnionych, które trzeba pozostawić bez odpowiedzi – przynajmniej na tym etapie – jest więcej, aniżeli w poprzedniej części. Utrata niemal wszystkich tomów *Acta Episcopalia* ordynariuszy poznańskich za okres od 1663 do 1793 r.⁸⁴, które uległy zniszczeniu podczas II wojny światowej, zdecydowanie negatywnie rzutuje na możliwość dogłębniejszego przebadania i omówienia interesującej nas problematyki, jako że w księgach tego rodzaju, jakkolwiek nie tak często, trafiały się jednak zapiski dotyczące sakr udzielanych przez pasterzy diecezji, którzy zazwyczaj byli konsekраторami swych sufraganów. W przypadku naszej obecnej analizy zebrany materiał pozwala wszakże na podanie kompletnego zestawu informacji o sakrach odnośnie do aż jedenastu spośród trzynastu XVIII-wiecznych biskupów pomocniczych z Poznania, w przypadku jednego (W. Walknowski) nie znamy jedynie osób współkonsekраторów, a tylko w odniesieniu do konsekracji sufragana Bernarda Gozdzińskiego nie udało się odnaleźć jakichkolwiek precyzyjnych wskazówek na ów temat. Tego rodzaju proporcja zachęca zatem – mimo istniejących braków – do zaprezentowania zebranych wiadomości.

U samego progu XVIII stulecia posługę sufragańską w diecezji poznańskiej pełnił tytulariusz Fessei Hieronim Wierzbowski, który prekonizowany został jeszcze 22 IX 1681, tj. za rządów biskupich w Poznaniu swego stryja Stefana Wierzbowskiego, promotora jego awansu. Hierarchy tego nie mogło tedy zabraknąć i na konsekracji bratanka, ta zaś odbyła się 12 IV 1682 w kolegiacie św. Jana Chrzyciela w Warszawie. Głównym konsekраторem był wszakże ówczesny nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, arcybiskup tytularny Efezu Opizio Pallavicini, natomiast rzeczony *ordinarius loci* wystąpił wspólnie z biskupem kijowskim Stanisławem Janem Witwickim, zarazem nominatem łuckim (późniejszy pasterz diecezji poznańskiej), w charakterze współkonsekссора. Precyzyjną informację na ten temat zawdzięczamy stosownemu wpisowi, jaki sam nowo konsekrowany umieścił na początku założonej wówczas księgi swych czynności pontyfikalnych, która zachowała się po dziś dzień⁸⁵.

Po śmierci Hieronima Wierzbowskiego (zmarł 29 V 1712)⁸⁶ rządzący wtedy Kościołem poznańskim biskup Michał Bartłomiej Tarło powołał na

⁸⁴ Por.: J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 168-169.

⁸⁵ AAPzn, sygn. ASO 6, k. 3r. Zob. także: HC, t. 5, s. 201; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 188 (nr 25).

⁸⁶ Por.: AAPzn, sygn. CP 57, k. 191r.

nowego sufragana z kolei swojego krewnego, Piotra Tarłę, o którego konsekracji była mowa już uprzednio, a to z tej przyczyny, że w kilka lat później on sam został ordynariuszem w Poznaniu. Kiedy to nastąpiło, wskutek jego awansu zawakowała miejscowa sufragania, szybko obsadzona po raz kolejny według „klucza krewniaczego”. Mianowicie przypadła ona z woli nowego pasterza diecezji spokrewnionemu po kądzieli z Tarłami Bernardowi Gozdziem, dotychczasowemu kantorowi tutejszej kapituły katedralnej, prekonizowanemu tytulariuszem Izauropolis dnia 6 VII 1722. Jak już wyżej zaznaczono, nie udało się dotrzeć do informacji na temat jego sakry. Ponieważ był on krewniakiem ordynariusza Piotra Tarły i jemu też zawdzięczał swoje wyniesienie, niejako automatycznie narzuca się domysł, że ten właśnie hierarcha był szafarzem święceń biskupich w przypadku Gozdzińskiego. Przypuszczenie to może wszakże okazać się błędne. Uzyskanie przez nowego sufragana prowizji papieskiej w lipcu 1722 roku dzieła niewiele ponad cztery miesiące od śmierci biskupa Tarły 19 XI tr. Jeśli też ów pod koniec życia chorował, mogło dojść do podobnej sytuacji, jaka miała miejsce w opisanym wcześniej przypadku podwójnej konsekracji J.J. Tarły i S.J. Hozjusza, kiedy to dobiegającego kresu swych dni ordynariusza *loci* (K. Łubieńskiego) zastąpił w obowiązkach konsekrateora inny hierarcha, przy czym tam był to miejscowy sufragana (M. Szembek). W Poznaniu tego akurat rodzaju „zastępstwo” nie mogło mieć wówczas miejsca, jako że to właśnie nowy biskup pomocniczy miał przyjąć sakrę, można wszakże było zaprosić sufragana z sąsiedniego Gniezna (był nim Franciszek Kraszkowski)⁸⁷. Nie mamy wszakże w ogóle pewności, czy Bernard Gozdzi zdążył otrzymać święcenia biskupie jeszcze za życia ordynariusza Piotra Tarły, czy też dopiero po jego śmierci. Konsekrateorem tego sufragana nie był z pewnością kolejny biskup Poznania, Jan Joachim Tarło, bowiem w starannie prowadzonej księdze czynności pontyfikalnych tegoż, brak wpisu, który by na to wskazywał. Nie ulega natomiast wątpliwości, że Gozdzi sakrę przyjął, sam bowiem wziął udział w charakterze współkonsekrateora w święceniach biskupich sufragana kamienieckiego Michała Delamarsa (De la Mars), jakie miały miejsce 28 I 1725 w kolegiacie w Kielcach (głównym szafarzem był ordynariusz krakowski Felicjan Konstancy Szaniawski)⁸⁸. Była to już wszakże jedna z ostatnich posług pontyfikalnych Bernarda Gozdzińskiego, który w niespełna dwa miesiące później zmarł (w tymże samym roku zmarł również nowo konsekrowany biskup Delamars)⁸⁹.

⁸⁷ Zachowała się księga czynności pontyfikalnych biskupa F. Kraszkowskiego, w której wszakże nie natrafiamy na wpis dotyczący interesującej nas sakry. – AAGn, sygn. ACap, B 79.

⁸⁸ AKMK, sygn. LOrd 8, s. 39.

⁸⁹ HC, t. 5, s. 230; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 188 (nr 27). Por.: AAPzn, sygn. CP 58, k. 206r.

Tytulariusz Izauropolis funkcję biskupa pomocniczego w Kościele poznańskim sprawował zaledwie dwa i pół roku. Także czterej kolejni jego następcy na miejscowej sufraganii bardzo krótko służyli swej diecezji po otrzymaniu infuły: trzech pierwszych rychło zmarło, natomiast ostatni z tego grona uzyskał translację na urząd pasterki w innym Kościele partykularnym. Mowa mianowicie o Karolu Ponińskim, Baltazarze Wilksycym, Franciszku Kaznowskim i Adamie Stanisławie Grabowskim, których posługa sufragańska zawiera się raptem w zaledwie jednej dekadzie (1726-1736). Prekonizowany 19 XII 1725 przez papieża Benedykta XIII tytulariuszem Aradus Karol Poniński, sakrę otrzymał 24 II 1726 w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie z rąk ordynariusza poznańskiego Jana Joachima Tarły, przy czym w charakterze współkonsekratorów wystąpili wówczas biskupi: płocki Andrzej Stanisław Załuski i kamieniecki Stanisław Józef Hozjusz (przyszły pasterz Kościoła poznańskiego)⁹⁰. Z kolei następca zmarłego 2 IX 1727 Ponińskiego⁹¹ na funkcji sufragana w Poznaniu, tytulariusz Eucarpii⁹² Baltazar Wilksycki *vel* Wilxycki (prekonizowany 12 IV 1728), konsekrowany został 10 X 1728 w poznańskiej katedrze również przez Jana Joachima Tarłę, ordynariusza *loci*, obok którego wzięli udział w tej ceremonii, jako współkonsekratorzy, tytulariusze: dardaneński Franciszek Kraszkowski, biskup pomocniczy z Gniezna, i kambyzopolitański Łukasz Krzysztof Wielewiejski (sam wyświęcony na biskupa 29 IX 1726 w Rzymie przez papieża Benedykta XIII)⁹³. Kiedy po upływie niewiele ponad pół roku od otrzymania sakry i ten poznański sufragana zmarł (25 V 1729)⁹⁴, w jego miejsce ustanowiony został dotychczasowy wikariusz generalny i oficjał Franciszek Kaznowski, prekonizowany tytulariuszem Domitiopolis 7 IX 1729. W dniu 20 XI 1729 ordynariusz *loci* Jan Joachim Tarło po raz trzeci (zarazem jednak ostatni) w ciągu dziewięcioletniego zasiadania na stolicy biskupiej w Poznaniu, miał możliwość konsekrować nowego sufragana, o którego się wystarał. Sakra Kaznowskiego odbyła się w murach poznańskiej katedry, a w charakterze współkonsekratorów wystąpili wówczas sufragani: gnieźnieński Franciszek Kraszkowski i włocławski Franciszek Antoni Kobielski (późniejszy ordynariusz wpraw kamieniecki, następnie łucki)⁹⁵.

⁹⁰ AAPzn, sygn. ASO 7, k. 56r; tamże, sygn. ASO 8, k. [17v].

⁹¹ Por.: AAPzn, sygn. CP 59, k. 22r. Także: HC, t. 5, s. 94; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 189 (nr 28); K. Lutyński, *Poniński Karol Samuel herbu Łódzia (1675-1727), sufragana poznański*, [w:] PSB, t. 27, Wrocław 1983, s. 541-542 (gdzie precyzyjna informacja o sakrze K. Ponińskiego)

⁹² Por.: J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 189 przypis 223.

⁹³ AAPzn, sygn. ASO 7, k. 56v-57r.

⁹⁴ Por.: AAPzn, sygn. CP 59, k. 81v-82r. Także: HC, t. 5, s. 196; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 189 (nr 29).

⁹⁵ AAPzn, sygn. ASO 7, k. 57r. Zob. także: tamże, sygn. CP 59, k. 153v-154r; HC, t. 5, s. 187; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 189 (nr 30).

O kolejnego biskupa pomocniczego dla Poznania przyszło postarać się już nowemu ordynariuszowi *loci*, Stanisławowi Józefowi Hozjuszowi – i to u samego początku rządów. Stosowne zabiegi podjął on być może jeszcze nawet przed oficjalną zgodą Stolicy Apostolskiej na jego translację z Kamieńca Podolskiego, skoro ta zapadła 19 I 1733, a już 22 VI tr. prowiżję na tytularne biskupstwo Nilopolis uzyskał, jako nowy sufragan poznański, Adam Stanisław Grabowski. Sakra nominata odbyła się 16 VIII 1733 w kolegiacie św. Jana Chrzciciela w Warszawie i jakkolwiek głównym szafarzem święceń był biskup Poznania Hozjusz, nie została ona odnotowana w skądinąd niezbyt starannie prowadzonej (brakuje tam wpisów i o innych konsekracjach) księdze czynności pontyfikalnych tego hierarchy. Stąd jedynie ówczesnej prasie („Kurier Polski”) zawdzięczamy wiadomość, że współkonsekratorami Grabowskiego byli sufragani: gnieźnieński Józef Michał Trzeciński i łucki Adam Franciszek Rostkowski⁹⁶. Już w roku 1736 dotychczasowy biskup pomocniczy z Poznania uzyskał awans na stolicę biskupią w Chełmży i jako ordynariusz chełmiński wziął udział dnia 8 III 1739 – w charakterze współkonsekratora – w święceniach biskupich nowego pasterza diecezji poznańskiej Teodora Czartoryskiego (o czym wyżej)⁹⁷. W tymże roku 1739 nastąpiła translacja Grabowskiego z kolei do Włocławka, a w r. 1741 na Warmię. Jako ordynariusz warmiński był on też konsekratorem nowego biskupa chełmińskiego Wojciecha Stanisława Leskiego, która to sakra odbyła się 1 X 1747 w kościele parafialnym św. Mikołaja w Elblągu⁹⁸.

Sufragania poznańska po A.S. Grabowskim przypadła w udziale Józefowi Tadeuszowi Kierskiemu, który posługę w tym charakterze pełnił przez 32 lata (1736-1768), po czym uzyskał jeszcze translację do Przemysła, gdzie był ordynariuszem przez następnych piętnaście lat (łącznie zatem 47 lat biskupiego posługiwania!). Był on siostrzeńcem ordynariusza Stanisława Józefa Hozjusza, któremu zawdzięczał swoje wyniesienia na biskupstwo. Z jego też rąk przyjął święcenia biskupie w katedrze w Po-

⁹⁶ J. Dygdała, *Adam Stanisław Grabowski (1698-1766). Biskup, polityk, mecenas*, Olsztyn 1994, s. 30 (gdzie wskazane źródła informacji). Monografista A.S. Grabowskiego nie wykorzystał natomiast świadectw zawartych w procesach informacyjnych, poprzedzających kolejne translacje tego biskupa. I tak w procesie związanym z jego awansem na biskupstwo chełmińskie (1736), jeden z zeznających oświadczył: *So ch'è stato consagrato Vescovo in Varsavia da Mons. Vescovo di Posnania* (ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 122, k. 177v). Z kolei w procesie poprzedzającym przenosiny Grabowskiego z Chełmży do Włocławka (1739), zeznający wówczas teatyn Kajetan Bellanti stwierdził: *Ab ultimo loco defuncto Episcopo Posnaniensi, cuius fuerat suffraganeus, audivi ipsum suscepisse munus consecrationis* (ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 125, k. 758r). Zob. także: J. Korytkowski, *Pralaci...*, t. 2, s. 111; HC, t. 6, s. 311; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 189 (nr 31).

⁹⁷ Zob. wyżej przypis 56.

⁹⁸ J. Korytkowski, *Pralaci...*, t. 3, s. 557.

znaniu. W księdze czynności pontyfikalnych Hozjusza fakt ten odnotowany jest pod datą 19 III 1737, podczas gdy współczesna relacja w „Kurierze Polskim” jednoznacznie wskazuje na dzień 10 II 1737. Zważywszy z jednej strony na okoliczność, iż prasa ma to do siebie, że ukazuje się na bieżąco, a zatem tego rodzaju pomyłka, iżby napisano „zawczasu” o fakcie, który dopiero się wydarzy, nie wchodzi w rachubę, z drugiej zaś, mając na względzie sygnalizowaną już okoliczność, iż rzeczona księga czynności pontyfikalnych Hozjusza nie była prowadzona nazbyt starannie⁹⁹, pierwszeństwo – co do wiarygodności – zdecydowani jesteśmy dać mimo wszystko informacji z „Kuriera Polskiego”. Data 10 II 1737 znajduje zresztą potwierdzenie i w edycji „Hierarchia Catholica”, gdzie jako źródło wiadomości wskazano inną relację prasową, zawartą w wydawanym od roku 1716 w Rzymie periodyku „Diario di Roma”, rejestrującym przede wszystkim wydarzenia rozgrywające się na dworze papieskim, ale również i bardziej „egzotyczne” fakty z życia kościelnego i politycznego. Możemy tedy przypuszczać, że wpis w księdze czynności pontyfikalnych Hozjusza dokonany został zapewne dopiero z perspektywy czasu (*post factum*), a dokonujący go duchowny skojarzył termin sakry Kierskiego (w której prawdopodobnie nie uczestniczył) ze świętem patronalnym tegoż, tj. dniem 19 III (św. Józefa). Pozostałe informacje z przywołanych tu źródeł są zbieżne i wynika z nich, że głównym konsekratorem był Stanisław Józef Hozjusz, natomiast współkonsekratorami: ordynariusz kamieniecki Franciszek Antoni Kobielski i sufragan chełmski Maciej Aleksander Sołtyk¹⁰⁰. Sam Kierski wystąpił w późniejszym czasie jako współkonsekrator podczas sakr biskupów: kamienieckiego Adama Stanisława Krasińskiego (27 I 1760)¹⁰¹ i przemyskiego Michała Wodzickiego (12 IV 1761)¹⁰², natomiast jeszcze w roku 1748 był on współkonsekratorem drugiego sufragana poznańskiego Józefa Pawłowskiego, przyczyny i okoliczności powołania którego nie są dotąd bliżej poznane¹⁰³.

Duchowny ten (mowa o J. Pawłowskim) tytulariuszem niocheńskim prekonizowany został 15 VII 1748 przez papieża Benedykta XIV, a jego

⁹⁹ Np. jest w niej zastanawiająca luka w zapiskach od 15 VII 1733 do lutego 1734 r., na który to okres przypada wszak omawiana uprzednio sakra Adama Stanisława Grabowskiego. – AAPzn, sygn. ASO 8, k. [44v]-[45r].

¹⁰⁰ AAPzn, sygn. ASO 8, k. [57r]; „Kurier Polski” R. 1737 nr IX, k. [1v]-[2r]; HC, t. 6, s. 126 (gdzie wskazane źródło informacji). Także: W. S a r n a, *Biskupi przemyscy*, cz. 2, s. 479, (data 10 II 1737).

¹⁰¹ „Kurier Polski” R. 1760 nr V, k. [1r]-[1v]; J. Korytkowski, *Pralaci...*, t. 2, s. 358. Także: „Suplement do «Wiadomości Warszawskich»” R. 1761 nr 7 (z 18 II 1761), k. [2r].

¹⁰² „Suplement do «Wiadomości Warszawskich»” R. 1761 nr 15 (z 15 IV 1761), k. [2v]. Zob. także: *Benedyktynki od Nieustającej Adoracji w Warszawie 1688-1938*, Warszawa 1938, s. 160-161.

¹⁰³ Zob.: J. N o w a c k i, *Dzieje...*, t. 2, s. 190 (nr 33). Także niżej przypis 105.

sakra odbyła się 22 IX tr. w katedrze w Poznaniu. Udzielającym święceń biskupich był wówczas ordynariusz *loci* Teodor Czartoryski, zaś drugim współkonsekratorem – obok właśnie J.T. Kierskiego – biskup pomocniczy z Włocławka Franciszek Kanigowski¹⁰⁴. Posługa pasterska J. Pawłowskiego w Kościele poznańskim trwała jedenaście lat (1748-1759), lecz kiedy zmarł w roku 1759 (9 IX)¹⁰⁵, w jego miejsce nie ustanawiano już kolejnego drugiego sufragana. Jedynym hierarchą sprawującym tu funkcję biskupa pomocniczego pozostał tedy Kierski i dopiero kiedy ów uzyskał 16 V 1768 translację do Przemyśla, przeniesiony tego samego dnia stamtąd właśnie do Poznania Andrzej Stanisław Młodziejowski podjął starania o nowego sufragana. Został nim Władysław Walknowski, prekonizowany 19 XII 1768 tytulariuszem Bendy, którego sakra odbyła się 26 II 1769 w kościele wizytek w Warszawie. Szafarzem święceń biskupich był w tym przypadku oczywiście ordynariusz Młodziejowski, ani jednak w zachowanej księdze czynności pontyfikalnych W. Walknowskiego, ani też w stosownej relacji prasowej, wyjątkowo w tym przypadku lapidarnej, nie odnotowano imion współkonsekratorów¹⁰⁶ (możemy więc tylko domyślać się, że jednym z nich był zapewne właśnie biskup J.T. Kierski, poprzedni sufragan poznański).

Władysław Walknowski biskupem pomocniczym w Poznaniu był przez bez mała jedenaście lat (1768-1779), w którym to okresie wystąpił w charakterze współkonsekratora podczas święceń biskupich nowego sufragana łuckiego Franciszka Komornickiego, jakie miały miejsce dnia 10 IV 1774 w kościele wizytek w Warszawie¹⁰⁷. Zmarł Walknowski 21 XI 1779¹⁰⁸, w związku z czym pojawiła się kwestia obsadzenia zwolnionej przezeń sufraganii (jakkolwiek był już w tym czasie w Poznaniu po raz wtóry drugi biskup pomocniczy, wówczas jeszcze wszakże nominat – o którym dalej), czego jednak ordynariusz A.S. Młodziejowski nie doczekał, sam bowiem zmarł w cztery miesiące później – 20 III 1780. Rządy w diecezji przejął dotychczasowy koadiutor Antoni Onufry Okęcki i on to doprowadził do pomyślnego finału sprawę powołania nowego biskupa pomocniczego, którym został Franciszek Ksawery Rydzyński, prekonizowany 18 IX 1780 tytulariuszem Nicopolis. Sakra tego duchownego odbyła się

¹⁰⁴ AAPzn, sygn. AC 214, k. 563r-v.

¹⁰⁵ Por.: AAPzn, sygn. CP 61, k. 73r-v. Także: HC, t. 6, s. 311; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 190 (nr 33); H. Dymnicka-Wołoszyńska, *Pawłowski Józef herbu Wierzbno (1698-1759), sufragan poznański*, [w:] PSB, t. 25, Wrocław 1980, s. 504-505 (gdzie także informacja o sakrze).

¹⁰⁶ AAPzn, sygn. ASO 11, karta tytułowa; „Suplement do «Wiadomości Warszawskich»” R. 1769 nr 17 (z 1 III 1769), k. [2v]; HC, t. 6, s. 120 (gdzie również informacja o dacie i miejscu sakry oraz o osobie głównego konsekratora).

¹⁰⁷ „Gazeta Warszawska” R. 1774 nr 31 (z 16 IV 1774), s. [1].

¹⁰⁸ Por.: AAPzn, sygn. CP 62, k. 266r. Także: HC, t. 6, s. 120; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 190 (nr 34).

14 I 1781 w kościele wizytek w Warszawie, a dopełnił jej ordynariusz Okęcki, wspólnie z biskupem inflanckim Antonim Maciejem Sierakowskim i koadiutorem plockim Krzysztofem Hilarym Szembekiem¹⁰⁹. Jeszcze nie mniej za życia Walknowskiego, być może z racji jego posunięcia w latach, poprzedni ordynariusz (A.S. Młodziejowski) wystarał się – jak już niegdyś T. Czartoryski – o dodatkowego, drugiego sufragana dla Poznania, którym prekonizowany został dnia 20 IX 1779 (czyli na dwa miesiące przed śmiercią W. Walknowskiego) – jako tytulariusz Tanis – Ludwik Józef Mathy (de Mathy). Biskup Młodziejowski nie zdążył zresztą udzielić mu sakry (pod koniec życia chorował, co być może wpłynęło na odłożenie na później jej terminu), której dopełnił 7 V 1780 w warszawskim kościele wizytek Antoni Onufry Okęcki, wówczas już *ordinarius loci*. Współkonsekratorami byli w tym przypadku: biskup chełmski Jan Alojzy Aleksandrowicz i koadiutor kijowski Kasper Kazimierz Cieciszowski¹¹⁰. Tak też przez cały pontyfikat Okęckiego miało być w diecezji poznańskiej dwóch biskupów pomocniczych, jakkolwiek owym „właściwym” pozostawał – aż do swej translacji w r. 1796 (1795) na biskupstwo chełmińskie – F.K. Rydzyński, podczas gdy L.J. Mathy uważany był jedynie za „dodatkowego”. Ten ostatni dopiero 27 VI 1796 uzyskał nominację na pełnoprawnego sufragana w Kościele poznańskim, w miejsce Rydzyńskiego, dokonało się to wszakże już za rządów w diecezji Ignacego Raczyńskiego.

Mimo tak osobliwego układu, żeby nie rzec „gradacji” biskupów pomocniczych w Poznaniu, obaj ci hierarchowie niejednokrotnie wspólnie udzielali święceń biskupich innym hierarchom, co bynajmniej nie musi jeszcze świadczyć o jakiejś zgodnej ich współpracy (po prostu w dobie rozbiorów coraz trudniej było zgromadzić w jednym miejscu i czasie trzech biskupów dla konsekrowania nominata – o czym uprzednio). Częściej też Rydzyński, choć młodszy sakrą, był głównym konsekratorem, podczas gdy Mathy współkonsekratorem u jego boku, jak to miało miejsce podczas konsekracji sufraganów gnieźnieńskich Józefa Korytowskiego (27 XI 1785 w Poznaniu)¹¹¹ i Stefana Wojciecha Łubieńskiego (27 II 1791 w Gnieź-

¹⁰⁹ AAPzn, sygn. ASO 13, k. [2r]; „Gazeta Warszawska” R. 1781 nr 6 (z 20 I 1781), s. [1]. Por.: ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 7, k. 180r-181r (*Nicopolitanus et suffraganeus Posnaniensis 1781*). Także: HC, t. 6, s. 311; B. K u m o r, *Rydzyński Franciszek Ksawery Piotr herbu Wierzbno (1734-1814), biskup chełmiński i opat pelpliński*, [w:] PSB, t. 33, Wrocław 1991-1992, s. 453-454 (gdzie informacja również o sakrze).

¹¹⁰ AAPzn, sygn. ASO 12, s. 1; „Suplement do «Gazety Warszawskiej»” R. 1780 nr 38 (z 10 V 1780), s. [1]-[2]. Także: HC, t. 6, s. 391.

¹¹¹ AAPzn, sygn. ASO 12, s. 102; tamże, sygn. ASO 13, k. 18r; J. K o r y t k o w s k i, *Pralaci...*, t. 2, s. 299. Por.: AAGn, sygn. ACons, D 1, s. 370.

¹¹² AAPzn, sygn. ASO 12, s. 103; tamże, sygn. ASO 13, k. 31r; J. K o r y t k o w s k i, *Pralaci...*, t. 2, s. 548.

nie)¹¹², jak również ordynariusza poznańskiego Ignacego Raczyńskiego dnia 9 XI 1794 we Wschowie (o czym powyżej)¹¹³. Podczas sakry innego spośród gnieźnieńskich sufraganów – Michała Kosmowskiego (6 XI 1791 w Trzemesznie), zarówno F.K. Rydzyński, jak i L.J. Mathy byli współkonsekratorami¹¹⁴, natomiast ów ostatni jako główny konsekurator wystąpił 19 VIII 1781 we Wrocławiu podczas święceń biskupich ustanowionego administratorem apostolskim diecezji wrocławskiej Antoniego Ferdynanda Rothkirch-Panthen, tytulariusza Paphos (według rozbieżnych świadectw sakra owa odbyć się miała albo w miejscowej katedrze, albo też w pobliskiej kolegiacie Świętego Krzyża)¹¹⁵.

Pod koniec roku 1795, w którym to Rzeczpospolita Obojga Narodów zniknęła na 123 lata z mapy Europy, ustanowiony został w diecezji poznańskiej nowy biskup pomocniczy – wszakże z tytułem sufragana warszawskiego (sufragania okręgowa), w osobie Jana Chrzyciela Albertrandiego. Prekonizację jako tytulariusz Zenopolis otrzymał on 18 XII 1795, tj. w tym samym dniu, w którym Franciszek Ksawery Rydzyński uzyskał translację z sufraganii w Poznaniu na biskupstwo chełmińskie. Albertrandiego pominął tymczasem w swoim wykazie poznańskich biskupów pomocniczych ks. Józef Nowacki, co jednak trudno uznać za zasadne. Sakra tego hierarchy odbyła się 31 I 1796 w kolegiacie św. Jana Chrzyciela w Warszawie, a dopełnił jej arcybiskup tytularny tebański Lorenzo Litta, do niedawna jeszcze nuncjusz apostolski w dobiegającej kresu swych dziejów I Rzeczypospolitej (ostatni w dobie przedrozbiorowej), wespół z sufraganem pomorskim (w diecezji wrocławskiej) Ludwikiem Stanisławem Górskim (*nota bene* konsekrowanym również przez nuncjusza apostolskiego, tyle że w przedrewolucyjnej Francji – w roku 1783) i byłym sufraganem żmudzkiem Antoninem Malinowskim (z zakonu dominikanów)¹¹⁶.

Kiedy w niespełna trzy lata później erygowane zostało 19 X 1798 przez papieża Piusa VI nowe biskupstwo z ośrodkiem w Warszawie, poddane bezpośrednio Stolicy Apostolskiej, Albertrandi nie został pierwszym ordynariuszem tej diecezji, lecz nadal zachował dotychczasową funkcję sufragana warszawskiego – tyle, że kresu dobiegł jego wcześniejszy, formalny związek z Kościołem poznańskim, odtąd bowiem miał pełnić swą posługę w strukturach młodego Kościoła lokalnego. Godność ordynariusza

¹¹² Zob. wyżej przypis 77.

¹¹⁴ AAPzn, sygn. ASO 12, s. 103-104; „Addytament do «Gazety Warszawskiej», R. 1791 nr 91 (z 12 XI 1791), s. [3].

¹¹⁵ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 7, k. 204r-209v (*Paphensis, suffraganeus Vratislaviensis 1781*); AAPzn, sygn. ASO 12, s. 102.

¹¹⁶ „Gazeta Warszawska” R. 1796 nr 11 (z 6 II 1796), s. 113. Zob. także: HC, t. 6, s. 450; L. Królik, *Kapituła...*, s. 183 (nr 2). Por. nadto: J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 302, 304.

w nowo erygowanej diecezji warszawskiej przypadła natomiast prepozytowi kapituły katedralnej z Poznania Józefowi Miaskowskiemu (prekonizowany 29 X 1798), który niedawno jeszcze zarządzał biskupstwem poznańskim w charakterze administratora (po śmierci A.O. Okęckiego). Świecenia biskupie przyjął on dopiero 8 II 1800 w Warszawie, właśnie z rąk Jana Chrzciciela Albertrandiego (asystowali mu prawdopodobnie prałaci miejscowej kapituły katedralnej: prepozyt Adam Michał Prażmowski, późniejszy ordynariusz płocki, i scholastyk Andrzej Reptowski, wymienieni jako świadkowie w stosownym dokumencie, przesłanym po dopełnieniu sakry do Rzymu)¹¹⁷. W tymże samym roku, dnia 26 IV 1800, J.Ch. Albertrandi konsekrował też greko-katolickiego biskupa supraśliskiego Teodozega (Teodozjusza) Wisłockiego (tamże w Supraślu)¹¹⁸. Rządy Miaskowskiego w diecezji warszawskiej trwały zresztą krótko, zmarł on bowiem już w roku 1804 (16 XI). Po jego śmierci biskupstwo warszawskie przez lata pozostawało nieobsadzone, a jedynie w roku 1806 (17 VI) jego administratorem ustanowiony został biskup poznański Ignacy Raczyński, wówczas już nominat na stolicę metropolitalną w Gnieźnie, którą faktycznie wkrótce objął. W kilka lat później, dnia 10 VIII 1808, zmarł też sufragan Jan Chrzciciel Albertrandi, w którego miejsce również nie został powołany żaden nowy hierarcha. Sprawa kształtu i obsady biskupstwa z ośrodkiem w Warszawie rozstrzygnąć się miała dopiero w roku 1818. O sześć lat przeżył Albertrandiego biskup Franciszek Ksawery Rydzyński, od roku 1795/1796 ordynariusz chełmiński, który zmarł 17 X 1814 roku jako ostatni z grona XVIII-wiecznych sufraganów poznańskich, podczas gdy śmierć Ludwika Józefa Mathy nastąpiła jeszcze 19 XI 1802¹¹⁹.

Poniżej, jak już uprzednio uczyniono to w odniesieniu do ordynariuszy, zestawione zostały w łącznym ujęciu, w postaci tabeli, widniejące w obecnym artykule wiadomości na temat sakr biskupów pomocniczych z Poznania w XVIII stuleciu. Zachowano identyczny, jak w poprzedniej tabeli, układ prezentacji materiału, podobnie też dane domyślne (lub brak jakichkolwiek informacji w konkretnym przypadku) zasygnalizowano poprzez znak zapytania.

¹¹⁷ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 12, k. 554r-555r (*Varsoviensis 1800*). Zob. również: tamże, vol. 11, k. 449r-450r (*Varsoviensis 1798*) [przysięga i wyznanie wiary 18 IV 1798 na ręce ordynariusza wrocławskiego Józefa Rybińskiego, w jego rezydencji w Warszawie].

¹¹⁸ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 12, k. 465r-468r (*Suprasiensis 1800*). Por. tamże: vol. 11, k. 363r-364v.

¹¹⁹ AAPzn, sygn. CP 64, k. 130r. Także: HC, t. 6, s. 391; J. Nowacki, *Dzieje...*, t. 2, s. 191 (nr 36).

Sakry XVIII-wiecznych sufraganów poznańskich (1681-1802)

Imię i nazwisko	Lata pastrozowania	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekратор	Współkonsekраторzy (asystujący)
Hieronim Wierzbowski	1681-1712	12 IV 1682	kolegiata pw. św. Jana Chrzcziciela w Warszawie	Opizio Pallavicini, arcybiskup tytularny Efezu, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Stefan Wierzbowski, ordynariusz poznański; Stanisław Jan Witwicki, ordynariusz kijowski
Piotr Tarło	1713-1720	26 V 1713	kolegiata pw. św. Jana Chrzcziciela w Warszawie	Michał Bartłomiej Tarło, ordynariusz poznański	Felicjan Konstanty Szaniawski, ordynariusz wrocławski; Jan Kazimierz Alten-Bokum, ordynariusz przemyski
Bernard Gozdzki	1722-1725	?	?	?	?
Karol Poniński	1725-1727	24 II 1726	kolegiata pw. św. Jana Chrzcziciela w Warszawie	Jan Joachim Tarło, ordynariusz poznański	Andrzej Stanisław Załuski, ordynariusz płocki; Stanisław Józef Hozjusz, ordynariusz kamieniecki
Baltazar Wilksycki	1728-1729	10 X 1728	katedra pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Poznaniu	Jan Joachim Tarło, ordynariusz poznański	Franciszek Kraszkowski, tytulariusz Dardanus, sufragan gnieźnieński; Łukasz Krzysztof Wielewiejski, tytulariusz Cambysopolitanus
Franciszek Kaznowski	1729-1732(?)	20 XI 1729	katedra pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Poznaniu	Jan Joachim Tarło, ordynariusz poznański	Franciszek Kraszkowski, tytulariusz Dardanus, sufragan gnieźnieński; Franciszek Antoni Kobielski, tytulariusz Antaeopolis, sufragan wrocławski
Adam Stanisław Grabowski	1733-1736	16 VIII 1733	kolegiata pw. św. Jana Chrzcziciela w Warszawie	Stanisław Józef Hozjusz, ordynariusz poznański	Józef Michał Trzciniński, tytulariusz Julio polis, sufragan gnieźnieński; Adam Franciszek Rostkowski, tytulariusz Philadelphii, sufragan łucki

Józef Tadeusz Kierski	1736-1768	10 II 1737	katedra pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła w Poznaniu	Stanisław Józef Hozjusz, ordynariusz poznański	Franciszek Antoni Kobielski, ordynariusz kamieniecki; Maciej Aleksander Sołtyk, tytulariusz Mariany, sufragan chełmiński
Józef Pawłowski	1748-1759	22 XI 1748	katedra pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła w Poznaniu	Teodor Czartoryski, ordynariusz poznański	Józef Tadeusz Kierski, tytulariusz Boliny, sufragan poznański; Franciszek Kanigowski, tytulariusz Torone, sufragan wrocławski
Władysław Walknowski	1768-1779	26 II 1769	kościół wizytek pw. Opieki św. Józefa w Warszawie	Andrzej Stanisław Młodziejowski, ordynariusz poznański	? (Józef Tadeusz Kierski, ordynariusz przemyski)
Ludwik Józef Mathy	1779-1802	7 V 1780	kościół wizytek pw. Opieki św. Józefa w Warszawie	Antoni Onufry Okęcki, ordynariusz poznański	Jan Alojzy Aleksandro-wicz, ordynariusz chełmski; Kasper Kazimierz Cieciszowski, tytulariusz Theveste, koadiutor kijowski
Franciszek Ksawery Rydzyński	1780-1795	14 I 1781	kościół wizytek pw. Opieki św. Józefa w Warszawie	Antoni Onufry Okęcki, ordynariusz poznański	Antoni Maciej Sierakowski, ordynariusz inflancki; Krzysztof Hilary Szembek, tytulariusz Verinopolis, koadiutor płocki
Jan Chrzyciel Albertrandi	1795-1798	31 I 1796	kolegiata pw. św. Jana Chrzyciela w Warszawie	Lorenzo Litta, arcybiskup tytularny Teb, były nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Ludwik Stanisław Górski, tytulariusz Caesaropolis, sufragan wrocławski (pomorski); Antonin Malinowski, tytulariusz Ciny, sufragan żmudzki

* * *

Zawarta w obecnym opracowaniu prezentacja problematyki święceń biskupich ordynariuszy i sufraganów poznańskich w XVIII stuleciu wpisuje się w o wiele szerszy nurt badań nad sukcesją apostolską polskiego episkopatu w ciągu wieków i jej związkami z sukcesją biskupów Kościoła powszechnego w innych krajach. Tematyka ta, przynajmniej na gruncie rodzimym, jak dotąd pozostaje rozpoznana w bardzo nikłym wcięż stopniu, każda zatem publikacja z owej dziedziny, choćby i cząstkowa, jeśli tylko wydobywa na światło dzienne nowe fakty ze źródeł, niewątpliwie zasługuje na uwagę.